

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta pedagogická

Katedra pedagogiky

**VÝCHOVA DĚTÍ V OBDOBÍ PUBERTY
BAKALÁŘSKÁ PRÁCE**

Sabina Zlochová

Studijní program: Výchova ke zdraví se zaměřením na vzdělávání, Výtvarná výchova a kultura se zaměřením na vzdělávání

Studijní obor: Učitelství a pedagogika

Vedoucí práce: PhDr. Mgr. Michal Svoboda, Ph.D.

Plzeň 2023

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Výchova dětí v období puberty“ vypracovala samostatně a s použitím uvedené literatury a pramenů.

V Plzni, 30. 6. 2023

.....

Vlastnoruční podpis

Poděkování

Ráda bych poděkovala PhDr. Mgr. Michalu Svobodovi, Ph.D. za odborné vedení mé práce, trpělivost a ochotu, kterou mi v průběhu zpracování bakalářské práce věnoval.

OBSAH

ÚVOD.....	5
1. CHARAKTERISTIKA OBDOBÍ PUBERTY	6
2. VÝCHOVA DĚTÍ V PUBERTĚ.....	14
3. VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ SE ZAMĚŘENÍM NA PROBLEMATIKU PŘÍSTUPU RODIČŮ K DĚTEM	28
3.1. PROJEKT VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ.....	28
3.2. VÝSLEDKY VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ	31
3.3. ZÁVĚR VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ A DISKUSE.....	39
ZÁVĚR	41
RESUMÉ	42
SUMMARY	42
SEZNAM LITERATURY	43
SEZNAM GRAFŮ.....	45
PŘÍLOHY	I

ÚVOD

Puberta je náročné období nejen pro samotné dospívající, ale také pro jejich vychovatele, tedy rodiče a pedagogy. Téma bakalářské práce *Výchova dětí v období puberty* jsem si zvolila proto, jelikož jsem si sama prošla složitou pubertou, a tak mě zajímalo, jaký mají rodiče v tomto období zaujmout postoj ke svým pubescentům a jak mají s nimi správně jednat. Toto téma jsem si zvolila také proto, že jako budoucí pedagog přijdu do kontaktu s pubescenty a jejich rodiči, proto považuji za vhodné, se v této problematice orientovat.

Cílem mé bakalářské práce je:

- Charakterizovat období puberty
- Vymezit, co je to výchova a jakým způsobem vychovávat děti
- Prozkoumat, jaký výchovný styl preferují rodiče pubescentů
- Zjistit, jak probíhá interakce mezi rodičem a dospívajícím
- Vymezit, jak zásadoví jsou rodiče ve výchově dítěte
- Zjistit, jaké výchovné metody rodiče používají při výchově svých dětí

Tato bakalářská práce je členěna na dvě části a to na teoretickou a praktickou. Teoretická část mé bakalářské práce zahrnuje dvě kapitoly. První kapitola se zaměřuje na charakteristiku období dospívání. V ní jsou zmíněny tělesné změny dospívajících a s ním související sebevědomí, dále psychické změny, ke kterým v tomto období dochází. V kapitole je uveden také proces odpoutání se od rodičů, navazování vztahů s vrstevníky a jejich jednotlivé fáze. Zmíněna je zde volba povolání pubescenta. Ve druhé kapitole teoretické části se zaměřuji obecně na výchovu. Je zde uvedeno několik výchovných stylů, prostředí, ve kterém výchova probíhá. Zmíněn je také význam sebedůvěry a sebeúcty pro dítě a nastavování hranic. Praktická část bakalářské práce se týká výzkumného šetření. Zahrnuje projekt výzkumného šetření, výsledky výzkumného šetření a závěr výzkumného šetření s diskusí. V projektu výzkumného šetření je zmíněn výzkumný problém, vzorek respondentů a výzkumná metoda. Závěr výzkumného šetření s diskusí shrnuje výsledky tohoto výzkumu.

1. CHARAKTERISTIKA OBDOBÍ PUBERTY

Na začátku mé práce si definujeme termín puberta, co je pro toto období typické, jak se projevuje, a jak pubertu rozdělují někteří autoři. Puberta, česky nazývaná také jako dospívání, je přechodné období mezi dětstvím a dospělostí. Dochází ke změnám tělesným, psychickým a sociálním (Vágnerová & Lisá, 2021). Dle Vágnerové a Lisé (2021, s. 373) je pro toto období typické „hledání vlastní identity, boj s nejistotou a pochybnostmi o sobě samém, svých kompetencích i o své pozici ve společnosti“. Rogge (2018, s. 20) rozděluje pubertu na tři fáze:

1. fáze prepuberty (11-14 let)

2. fáze puberty (14-16 let)

3. fáze postpuberty (16-18 let)

Dle Roggeho (2018) je každá fáze puberty doprovázena nějakým jevem pro ni typickým. V první fázi (prepubertě) dochází ke změnám fyzickým, psychickým, intelektuálním, duševním a duchovním. Tyto změny jsou příčinou toho, že si je pubescent v době svého dospívání velmi nejistý sám sebou. Ve druhé fázi (pubertě) se dospívající odpoutává od rodičů a začíná hledat sám sebe. Ve třetí fázi (postpubertě) dochází k postupnému zklidnění vztahu mezi rodiči a dospívajícím. Zatímco v prepubertě a pubertě se dospívající staví kriticky vůči rodičům, v postpubertě se vztah k rodičům zmírňuje a dospívající se svými rodiči začínají fungovat jako partneři. Oproti tomu Vágnerová a Lisá (2021) řadí pubescenci do rané fáze adolescence. Nastupuje v jedenácti a končí v patnácti letech života. Projevuje se výraznými tělesnými změnami, které souvisejí s pohlavním dozráváním. Vzhled pubescenta se mění a tím i jeho sebevědomí k sobě samému. Vlivem hormonálních změn dochází u dospívajících k větším výkyvům nálad, které mohou mít dopad na jejich okolí. Dospívající v tomto období touží po větší svobodě, dochází k odpoutávání se od rodičů a častějším kontaktům s vrstevníky. Dospívající se od dospělého liší tím, že se začíná například výrazněji oblékat nebo volí jiný způsob života. Období puberty představuje pro dospívající zátěž. Dospívající potřebuje mít pocit, že ho okolí přijímá a že má v sociální skupině své místo. Dostal (2022) tvrdí, že k tomu, aby pubescenti zjistili, kdo jsou a jací jsou, podstupují různá rizika. K těm například patří užívání alkoholu, experimentování s drogami, kouření, krádeže, lezení po střechách, jízda na oji tramvaje, nechráněný sex, styky s neznámými lidmi, kteří by je mohli zneužít, nerozvázná a příliš

otevřená prezentace na sociálních sítích nebo příslušnost k radikální skupině. Nabízí se nám otázka, proč se najednou začínou pubescenti chovat tak zvláště? Proč již není nic jako dřív? A proč po nějaké době můžeme být zase zaskočeni tím, že z mladistvého, který dříve nebyl otevřený k argumentům, se nyní stává jedinec ochotný vést rozumnou konverzaci. Víme, že příčinou těchto prudkých změn je to, že dítě vstoupilo do puberty. Ale co přesně se v tomto období odehrává? V první řadě je třeba říci, že mozek adolescenta prochází změnami. Neurony v mozku dospívajícího jsou jiné než neurony dítěte nebo dospělého. Tyto neurologické změny ovlivňují, jak dospívající myslí, jedná a jak se cítí. Na začátku puberty některá nervová spojení odumírají, ale jiná zesilují. Jsou to zejména ta, která jsou zodpovědná za motivaci a pocity. Vlivem neurologických a také hormonálních změn dochází u mladistvých k větším výkyvům nálad a také k tomu, že v tomto období pubescenti nejeví o nic zájem. Jak již bylo zmíněno, u dospívajících dochází v období puberty k přestavbě mozku. Ten roste a vyvíjí se. Nutné je ale podotknout, že rychlost zrání jednotlivých mozkových oblastí je různá. Nejrychleji dozrávají oblasti zodpovědné za vývoj pohybu. Nejpomaleji zase oblasti, které jsou zodpovědné za prostorové myšlení nebo časovou orientaci. Jako příklad si můžeme uvést děti, které jsou po ránu ospalé, protože šly večer pozdě spát. A proč tomu tak je? Na vině je hormon spánku melatonin, který se u dospívajícího vytváří v průběhu dne později. To má za následek, že mladiství nejsou večer unavení, a proto chodí spát až pozdě v noci. V důsledku ponocování jsou po ránu unavení a mají zpomalené reakce. Ke změnám dochází také v části mozku nazývané prefrontální kortex. Je to místo, které je zodpovědné za naše rozhodování, paměť, plánování a sociální chování. V době dospívání, kdy si mozek prochází změnami, lze mít nad touto částí mozku jen stěží kontrolu. U dospívajících tak častěji dochází k záchvatům zlosti, k výkyvům nálad a k tomu, že častěji zapomínají a musí se jim něco neustále dokola připomínat. Pubescenti také neplánují budoucnost, žijí v přítomnosti. Proto, když jim připomeneme, jaké důsledky může mít jejich chování v budoucnu, reagují s nezájmem. Tím, že prefrontální kortex v období puberty nefunguje tak, jak má, můžeme mít vysvětlení pro riskantní chování u dospívajících. Mladiství potřebují silnější podněty, aby dosáhli pocitu štěstí. Bohužel ale nedokáží odhadnout míru nebezpečí dané situace (Rogge, 2018). Existují ale i formy riskování, které mohou být prospěšné a mohou posilovat sebevědomí. Může se jednat například o nějakou dobrovolnickou činnost nebo o sport (Carr-Gregg & Shale, 2010).

V pubertě dochází ke zvýšené produkci pohlavních hormonů estrogenu a testosteronu. U dívek vaječníky produkují hormon estrogen, u chlapců produkují varlata hormon

testosteron. Tyto hormony ovlivňují vývoj v pubertě spolu s vývojem sekundárních pohlavních znaků (Vágnerová & Lisá, 2021). Prvním náznakem toho, že se dítě dostalo do puberty, je změna jeho tělesného pachu. Zejména podpaží a intimní partie jsou náchylné k zápachu, neboť apokrinální žlázy začaly produkovat více potu. Toto se děje u obou pohlaví. U dívek, mimoto, se nástup puberty začne projevovat i tím, že jim začnou růst prsa, která mohou být citlivá na dotek. Některé dívky mohou být jejich růstem zaskočeny a mohou pociťovat rozpaky. V podpaží a na ohanbí začíná růst ochlupení. Děloha, vaječníky a vejcovody dozrávají. Objevuje se první menstruace, která se projevuje bílým výtokem. Menstruace se neobjeví ihned s nástupem puberty, ale až přibližně dva roky od jejího nástupu. V momentě, kdy dívka začne menstruovat, stává se plodnou. V období puberty začnou dívky náhle rychle růst do výšky. Kosti dívek zesilují a prodlužují se. Zaoblují se stehna a boky. Dívky mají masnější pleť, která může mít sklony k tvorbě akné. U chlapců se puberta projevuje tak, že se začíná zvětšovat penis, šourek a varlata. Začíná růst stydké ochlupení a ochlupení v podpaží. Dozrávají semenné buňky ve varlatech a dochází k prvnímu výronu semene. Výron semene je spojen s prvním prožitým orgasmem. Může k němu dojít při masturbaci nebo v noci během takzvaného vlhkého snu. Tomuto stavu, kdy dojde k samovolné ejakulaci během noci, se říká poluce. V tomto období není také neobvyklé, že se u chlapců objevuje spontánní erekce. Ta je může překvapit například při vyučovací hodině ve škole, aniž by chlapce cokoli vzrušovalo. V této situaci si dopívající chlapci mohou připadat trapně. V pubertě chlapcům začínají růst vousy, které souvisí s růstem ochlupení ve stydké krajině a v podpaží. Jak chlapec dospívá, mění se mu hlas a začíná mutovat. Hlas je silnější a hlubší. U chlapců také dochází k rychlému růstu. Růst ale neprobíhá rovnoměrně. Nejprve dochází ke zvětšení rukou a chodidel, poté rostou paže a nohy. Trup roste až nakonec. Chlapci vyrostou o deset až patnáct centimetrů za rok. Celková doba růstu může trvat až tři roky. S rychlým růstem se pojí i bolesti, které někteří dospívající mohou pociťovat. Také chlapce trápí v období dospívání mastná pleť, na které se může objevit akné. Nástup a průběh puberty je u každého dítěte individuální. Obézní děti mívají sklony k rychlejšímu nástupu puberty, zatímco u dětí trpících podvýživou se puberta může dostavit se značným zpožděním. Dívky, které v pubertě trpí mentální anorexií, mohou mít problémy s menstruací. Ta se u nich buď vůbec nedostaví, nebo mívá sklony se opozdit. (Jordan & Hillman, 2011). Dle Vágnerové a Lisé (2021) se s těmito tělesnými změnami, které probíhají v pubertě, pojí také sebedůvěra dítěte. Dospívající se v tomto období velmi intenzivně zajímají o to, jak vypadají. Pubescenti mohou pociťovat hrdost na své měnící se tělo, anebo naopak stud. Na sebepojetí dopívajícího jedince má vliv také okolí, se kterým se

jedinec setkává. Reagují-li dospělí a kamarádi na proměnu pubescenta kladně, posílí se tím jeho sebehodnocení, v opačném případě dojde k podhodnocování sebe samého. Obecně se má za to, že v partě jsou oblíbení ti jedinci, kteří časně dospívají. Tělesně vyzrálí chlapci jsou oblíbenější, sebevědomější a mívají v partě větší autoritu. Naopak chlapec, který ještě nedozrál, působí dojmem slabého jedince. Toho mohou využít ti, kteří vypadají dospěleji a tohoto chlapce začnou šikanovat. Ten se může bránit tím, že svou roli neatraktivního člena party vykompenzuje tak, že se stane úspěšným v jiné oblasti nebo se začne více přátelit se silnějším vrstevníkem. Také u dívek se můžeme setkat s tím, že pokud dívka působí vyspěle, je ve vrstevnické skupině vnímána jako přitažlivá. V opačném případě u ní dojde k nejistotě a začne se stranit kolektivu. Pro dívky je jejich zevnějšek obzvláště velice důležitý. Ovšem obavy ze svého vzhledu mají i ti nejpřitažlivější jedinci. Aby jejich vizáž odpovídala vrstevnické normě atraktivity, tráví dospívající mnoho času u zrcadla, oblékají si nejmódnější oblečení a upravují si své účesy. Dle Dostal (2022) mladí ale využívají i jiné možnosti, jak by vylepšili svůj vzhled. Oblíbené jsou u nich tetování a piercingy, kterými si zdobí svá těla. Vágnerová a Lisá (2021) tvrdí, že tělesně přitažlivější jedinci se cítí sebejistěji a mají také vyšší šance u opačného pohlaví. Dospívající, kteří neodpovídají ideálu krásy a nejsou pro opačné pohlaví dostatečně přitažliví, si nejsou jisti sami sebou. Berou svou nevýhodu jako nespravedlnost, mohou být naštvaní na okolí a necítí se dobře v situacích, ve kterých vzhled hraje důležitou roli. Tyto nepříjemné pocity mohou vést k tomu, že jedinec začne poškozovat sám sebe. Volbou oblečení a způsobem úpravy zevnějšku, dává dospívající svému okolí najevo, kým je. Někteří jedinci volí takové oblečení, které zvýrazní jejich postavu, jiní nosí oblečení, které na nich volně visí a dávají tak najevo, že vzhled pro ně není prioritou. Svým vzhledem může jedinec také sdělovat, že je fanouškem sportovního oddílu. Oblékání dospívajících se liší od oblékání dospělých. Mladiství je schopni si vzít na sebe to, co dospělý zásadně odmítá. To je v tomto období normální, jelikož dospívající hledá sám sebe. Je-li ale úprava zevnějšku příliš výrazná, snaží se mladiství na sebe upoutávat pozornost nebo provokovat.

V období dospívání nedochází pouze k hormonálnímu, nervovému a tělesnému vývoji, ale také k psychickému. Langmeier a Krejčířová (2006) uvádí, že v dospívání se výrazně vyvíjí pohybové schopnosti. Mladiství si snáze osvojují dovednosti potřebné pro to, aby byli silní a hbití. To je důvod, proč se mezi dospívajícími zvyšuje zájem o sportovní aktivity. Pokud v některé sportovní činnosti vynikají, může to mít dobrý vliv na utváření jejich sebehodnocení. U mladistvých dochází k maximálnímu vývoji vizuálního vnímání, které

souvisí s abstraktním myšlením. Důsledkem toho nejsou představy tak konkrétní, ale více obecné. Dospívající si nyní nejsou schopni přesně a detailně vybavit jakoukoli vzpomínku. Také se vyvíjí řeč a rozšiřuje se slovní zásoba. U dospívajících roste schopnost osvojovat si učivo na základě logických souvislostí, naopak upadá schopnost učit se z paměti. Prudký vývoj pohybových schopností, schopností vnímat a dalších vede k objevování nových zájmových činností. Dospívající se začínají zajímat o sport, film, hudbu, divadlo nebo četbu. Také se mohou pokoušet vytvořit vlastní díla a to buď literární, nebo hudební. Dříve dávali mladiství přednost dobrodružným námětům, nyní se zvyšuje zájem o milostná či válečná témata a science-fiction. U dospívajících dosahuje inteligence svého maximálního vrcholu. Kromě toho, že dokáží shromažďovat informace, jsou také schopni kreativně myslet. Nástupem puberty se zlepšuje logické uvažování a v přibližně patnácti letech dosahuje svého vrcholu Piagetovo stadium formálních operací. Dospívající je schopen kombinovat myšlenky, abstraktně uvažovat a pracovat s pojmy jako je pravda nebo spravedlnost. Pokud dospívající stojí tváří v tvář nějakému problému, zkouší několik způsobů řešení a ne jen jedno. Dospívající jedinec může mít představy, které mohou být smyšlené a nemusí odpovídat skutečné realitě. Logické uvažování mu pomáhá utvářet si vlastní názory a nepotřebuje tak přebírat názory druhých lidí. Vágnerová a Lisá (2021) uvádí, že tato změna v myšlení vede u dospívajících k tomu, že začnou být přehnaně kritičtí k dospělým. Mladiství již neuznávají názory autorit, ale staví se proti nim. Lpí na absolutní spravedlnosti, touží po rovnoprávnosti. Chtějí, aby pravidla platila pro všechny a ne jen pro děti, které jsou v podřízené pozici. Touha po spravedlnosti je o to větší, pokud dospělý ohrožuje sebeúctu dospívajícího odůvodněným kritizováním. Mladiství jsou kritičtí nejen k dospělým, ale také k sobě samým. Jen nechtějí, aby se to dospělí dozvěděli. O tom, že zauímají kritický postoj sami k sobě, mohou vědět pouze jejich důvěrní přátelé. Před ostatními se snaží navenek zachovat si sebeúctu a není pro ně přijatelné přiznávat své chyby. Pubescenti se domnívají, že pokud by dospělý, který zauímá nadřazenou pozici, tuto informaci zjistil, mohl by ji využít a mladistvého zostudit. Kritika je směřována také na rodiče. Spory se často vedou o nezávislost dospívajícího. Rodiče berou pubescenta stále jako dítě, mají na něj požadavky, úkolují ho povinnostmi, za které by již ve svém věku mohl nést zodpovědnost, ale nedávají mu dostatek prostoru pro větší svobodu. Důvodem jsou jak obavy o dítě, které jim ještě nepřijde natolik dospělé, aby mohlo mít více volnosti, tak také pohodlnost ze strany rodičů. Pro ty může být jednodušší dítěti něco přikázat, než aby s ním vedli smysluplný dialog. Proces odpoutání se od rodičů je náročný jak pro samotné rodiče, tak pro dítě. Pokud rodič reaguje vhodným způsobem na změny u dospívajících (jde o změny ve vizáži či chování),

tak dospívající bude dospělému nadále důvěřovat. Aby osamostatnění se od rodiny proběhlo úspěšně, je důležité, aby dospívající pociťovali bezpečí a jistotu. Dospívající na rodičích oceňují, je-li na ně spolehnutí a jsou-li upřímní. Naopak jim vadí, když jsou rodiče nervózní nebo když si nedokáží říct o to, co chtějí. Na začátku puberty mívají chlapci i děvčata více konfliktů s matkami. Je to dáno nejen tím, že k matkám mají pubescenti bližší vztah než k otcům, ale také tím, že matky kladou na dítě více nároků. Dle Říčana (2004) je naprosto v pořádku, že se dítě v pubertě bouří, jelikož mu to pomůže snáze se oprostít z dětské emoční závislosti a v budoucnu si vytvoří nový, zralý emoční vztah. Vzbouření může probíhat v těchto třech situacích:

1. Dítě je zamlklé, bojí se postavit se proti dospělým. Vzpoura je nahrazena poslušností. Pro dítě je pohodlnější ustoupit než se bouřit.
2. Pokud jsou v rodině emoční vztahy lhostejné a rodiče mají sklony dítěti ustupovat, nemá dítě důvod se proti čemu bouřit. To může mít na vývoj osobnosti negativní dopad.
3. Rodiče vítají, pokud se dítě svobodně vyjadřuje a sami ho vybízejí k opuštění rodinného kruhu. Zároveň ho ale kdykoli znovu rádi přivítají. Nebrání se vážné diskusi s pubescentem. Objeví-li se vzpoura, má podobu menší smysluplné hádky.

Langmeier a Krejčířová (2006) uvádějí, že jak se dítě odpoutává od rodiny, navazuje nové vztahy s vrstevníky. Tyto nové vztahy nahrazují dospívajícím jistotu, která se odpoutáním od rodiny vytrácí. Navazování vztahů k vrstevníkům dělí do čtyř fází, které se ale u jednotlivých dospívajících objevují v různou dobu a v různém pořadí.

1. Skupinová izosexuální fáze – Dospívající utvářejí skupiny stejného pohlaví. Každý člen plní v partě určitou roli. Skupinu pojí převážně společné zájmy, její členové se vzájemně uznávají a napodobují. V partě nejsou vítáni jedinci opačného pohlaví, jelikož chlapcům na děvčatech vadí, že nesdílejí nadšení pro jejich zájmy a děvčatům se na chlapcích nelíbí jejich hrubost.
2. Individuální izosexuální fáze – V této fázi se objevuje potřeba intimního párového kamarádství, kterou kontakty ve skupině neuspokojují. Jde o navázání důvěrného vztahu s blízkým člověkem, kterému se mladistvý může s čímkoli svěřit. V tomto období plném nejistot je velice důležité mít nablízku někoho, o koho se dospívající může opřít. Přátelství, která vznikla v této době, mohou vydržet navěky.

3. Přechodná etapa – Začíná se objevovat zájem o opačné pohlaví, i když zpočátku nejistě. Dospívající, kteří projevují zájem o druhé pohlaví, jsou často terčem výsměchu, jelikož do této doby bylo toto téma tabu. Dívky a chlapci si projevují vzájemnou náklonnost pouze tím, že na sebe z určité vzdálenosti pokřikují nebo spolu žertují.
4. Heterosexuální fáze polygamní – Mezi pubescencí a adolescencí se začínají objevovat takzvané „první lásky“. Jsou to vztahy velice silné, ale nestálé. Mladiství se uchylují k náhodným a tajným setkáním, během nichž se potřebují ujistit, že jsou žádaní a atraktivní. Chlapci rádi dávají najevo svou sílu a nebojácnost, dívky svůj zevnějšek a eleganci. Flirtování a laškování přináší oběma pohlavím nové intenzivní prožitky.
5. Etapa zamilovanosti – K této fázi dochází za předpokladu, že si jsou chlapec s dívkou povahově blízcí a mají pro sebe porozumění. Pokud jsou tomu okolnosti nakloněné, může později tento vztah přejít do záměru uzavřít manželství a založit rodinu.

Co se týče sexuality v období dospívání, je zcela evidentní, že začíná mnohem dříve než v tomto vývojovém období. Nyní se ale zvyšuje četnost sexuálních aktivit. Touha po sexuálním dobrodružství je dána přirozenými procesy, tudíž i hormonálními změnami. Také nynější kulturní pravidla určují způsoby sexuálního chování mladistvých. Tento fakt lze doložit mnoha zkušenostmi. Například je prokázáno, že děti s předčasným sexuálním dospíváním se opakovaně samoukávají, aniž by museli mít zájem o opačné pohlaví. Tito jedinci se sice stejně tělesně vyvíjejí, ale panují u nich odlišnosti v sexuální aktivitě, které mohou trvat až do dospělosti. Tím, jak se svět mění, jsou i pravidla sexuálního chování u mladistvých odlišná. Na jednu stranu nejsou schvalovány brzké heterosexuální styky, ale na druhou stranu se u mladistvých dovoluje zájem o opačné pohlaví a nenápadně je tento zájem podporován. Obecně lze říci, že u mladistvých je nejrozšířenějším prostředkem uspokojování sexuálního chtíče masturbace. Přestože bylo dříve upozorňováno na to, že má masturbace škodlivé účinky, dnes je tato teorie považována za mylnou. Někteří mladiství ale pociťují při masturbaci výčitky svědomí a mezi dospělými se najdou tací, kteří nadále věří, že masturbace může mít škodlivý vliv na pozdější vývoj jedince. Jediné pravdivé na masturbaci je, že pokud probíhá mimořádně často, může dospívající přestat mít zájem o okolní dění. Pokud jde o první heterosexuální styky, tyto zkušenosti jedinci získávají přibližně ve čtrnácti letech. Zahájí-li dospívající pohlavní život příliš brzy, je to dáno řadou

faktorů. Jedním z nich mohou být narušené vztahy v rodině, kdy rodiče dítěti neposkytují dostatečné bezpečí a oporu nebo nízká životní úroveň rodiny. V průběhu pohlavního styku mnozí dospívající odmítají používat ochranu (prezervativ, hormonální antikoncepci) z důvodu, že by se tím odhalila jejich pohlavní aktivita. Mají také strach z nežádoucích účinků antikoncepce (Langmeier & Krejčířová, 2006).

Langmeier a Krejčířová uvádějí, že vývojovým úkolem v pubertě je vedle odpoutání se od rodiny, také výběr povolání. Ještě předtím než dítě vstoupí do puberty, sní o tom, kým by chtělo být. Představy dítěte ovšem nemusí odpovídat jeho vlastním schopnostem, které jsou potřebné k výkonu vysněného povolání. Jedná se jen o jeho touhu. Až přibližně v jedenácti letech si dítě začíná uvědomovat, že chce-li se něčím stát, musí k tomu mít předpoklady. Jedná se například o dobrý studijní prospěch nebo přijetí na školu. Nejen dospívající, ale také jejich rodiče nyní stojí před otázkou volby povolání. Pokud si dospívající vybírá svou budoucí profesi, měl by volit takovou, která odpovídá jeho schopnostem, zájmům a která by ho naplňovala. Zároveň je potřeba vybrat takové povolání, kterým by byl jedinec pro společnost prospěšný a našel uplatnění na trhu práce. Dle Langmeiera a Krejčířové (2006) se odlišují tři typy volby profese (citováno podle Nickela, 1975):

- Typ A – Tento typ se ve výběru povolání nechává ovlivňovat rodiči či jinými pro něj důležitými dospělými. Nebere v úvahu své předpoklady a tendence pro výkon povolání.
- Typ B – Jedinec má nějakou představu o budoucím povolání, ale tato představa není zcela jednoznačná. Jedinec proto volí povolání na základě tlaku okolí.
- Typ C – Do tohoto typu se řadí jedinci ctižádostiví, energetičtí, s touhou po sebeuplatnění, kteří svou volbu povolání mají již dlouho dopředu naplánovanou.

Mezi dospívajícími je nejrozšířenější typ B. Poté, co dospívající ukončili základní školu a nastoupili do dalšího vzdělávání, ať se jedná o střední školu nebo učební obor, můžeme se setkat s tím, že přibližně po dvou letech studia je učení nebaví a o budoucí profesi mají zcela jiné představy. Je to dáno tím, že v období puberty, kdy si mladistvý budoucí povolání vybírá, dochází k utváření charakteru. Pubescenti často mění své názory a nemají jasnou představu o svých zájmech a preferencích. Bylo by proto velice žádoucí dítě od deseti let věku vést k tomu, aby si postupně ujasnilo představy o budoucím povolání. V tom může pomoci smysluplné trávení volného času, kdy si jedinec volí zájmovou činnost, která mu dovolí svobodně dávat najevo své názory a dojmy (Langmeier & Krejčířová, 2006).

2. VÝCHOVA DĚTÍ V PUBERTĚ

Ve druhé kapitole mé práce se zmíním o tom, co je obecně výchova, jaké jsou její cíle, podmínky, prostředky a výsledky. Dále budou uvedeny styly výchovy a prostředí, ve kterém se výchova odehrává. Bude zmíněna také důležitost sebevědomí, sebeúcty a stanovení hranic ve výchově.

Na otázku co je výchova lze odpovědět tak, že se jedná o velice komplikovanou a zodpovědnou lidskou aktivitu. I když se může na první pohled zdát, že je výchova jen o příkazech a zákazech, není tomu tak. Výchova není jednorázová, ale dlouhodobá aktivita, na které se podílí více lidí. Slouží k tomu, aby utvořila z člověka jedince, který disponuje takovými vlastnostmi a schopnostmi, které mu umožní vést naplněný život. Aby měla výchova kýžený efekt, je k tomu zapotřebí osobní nasazení vychovatele, jeho velkou dávku trpělivosti a schopnosti vcítit se do pocitů druhého. Nesmíme však zapomínat na to, že výchova není všemohoucí, a že na utváření osobnosti člověka má vliv řada dalších faktorů jako například prostředí či dědičnost. Výchovu je tak potřeba brát pouze jako jeden z více faktorů, který se na utváření osobnosti podílí. Na svět se člověk rodí se schopností učit se a s některými dalšími předpoklady, například talent poznávat. Jestli budou nebo nebudou tyto předpoklady rozvinuty, záleží na prostředí, do kterého se jedinec narodí. Prostor, které jedince ovlivňuje, je materiální, sociální a přírodní. A především sociální prostředí rozhoduje například o tom, jakým profesním směrem se jedinec jednou bude ubírat. Každé sociální prostředí má také své uspořádání výchovy neboli systém. Díky tomuto uspořádání jedinec získává vědomosti o světě nebo si osvojuje normy a hodnoty, které je zapotřebí uznávat. Výchova se napřed uskutečňuje v rodině, posléze ve školních institucích. Výchova má také jeden z velice klíčových úkolů a to prostřednictvím výchovné činnosti rozvíjet sebevýchovu (Dvořáková et al. 2015). Dvořáková et al. (2015, s. 18) uvádí, že autoři se shodují v těchto základních rysech výchovy:

- je to vnější ovlivňování pozitivního rozvoje člověka;
- je to záměrné, cílevědomé působení na člověka;
- je to interakce vychovatele a vychovávaného;
- je to předávání kultury lidstva dalším generacím;
- je to zhodnocování vnitřních předpokladů člověka.

Jak již bylo uvedeno, výchova má svůj systém. Dle Šafránkové (2019) tento výchovný systém zahrnuje cíle, podmínky, prostředky a výsledky. Cíl má vliv na to, jaké kvality bude

dosahovat celý průběh výchovy. Jak již Komenský ve svém spisu Didaktika upozorňoval, cíl je ve výchově mnohem důležitější než prostředky. Dvořáková et al. (2015) mají slovem cíl na mysli výsledný efekt nějakého chování, o který se snažíme. Výchovným cílem tedy rozumíme to, čeho je zapotřebí dosáhnout prostřednictvím výchovného jednání. Šafránková (2019) uvádí, že proto, aby byly cíle společně s výchovou účelné, je podstatné, aby cíl:

- byl jasně vyjádřen;
- zahrnoval žádanou změnu jedince, podmínky a prostředky, prostřednictvím nichž lze změny docílit;
- měl princip kontroly.

Výchovné cíle je možné také členit podle struktury jedince na (Dvořáková et al., 2015):

- cíle kognitivní – osvojování si znalostí a dovedností;
- cíle afektivní – týkající se emocí, hodnot a postojů;
- cíle psychomotorické – osvojování si motorických dovedností.

Co se týče podmínek výchovy, dalo by se říci, že podmínky výchovy odpovídají prostředí, ve kterém se výchova odehrává, to znamená prostředí přírodní, materiální a sociální. Vychovatel by měl brát na vědomí, že podmínky mohou být stabilní, to znamená, že mají dlouhé trvání nebo dynamické, u kterých dochází k rychlým změnám. Kromě toho by měl vychovatel také vědět, jaké důsledky mohou mít podmínky na vychovávaného jedince (Dvořáková et al., 2015). Dle Šafránkové (2019) se podmínky výchovy člení do tří skupin:

- biologické – v jakém stavu je organismus, jak je jedinec biologicky vybaven;
- psychické – jak kvalitní jsou psychické vlastnosti a procesy (charakter, tvořivost);
- sociální – jaké kvality dosahují mezilidské vztahy a jaký vliv mají na jedince.

Šafránková (2019) uvádí, že prostředkem výchovy rozumíme procesy nebo jevy, které jsou použity k tomu, aby byl ve výchově dosažen nějaký cíl. V užším slova smyslu se mezi prostředky výchovy řadí například způsoby výuky, způsoby hodnocení, odměny nebo tresty. V širším slova smyslu zahrnují prostředky výchovy vše, co vede k dosažení cílů ve výchově. Jedná se například o:

- instituce (rodina, škola, masová komunikace, zájmové organizace);
- formy a metody výchovy (kooperace, hry, výklad, přesvědčení);
- teoretický a praktický výchovný obsah;

- výchovné projekty;
- případně lidské vlivy (vychovatel, vychovávaný jedinec a vztahy mezi nimi).

Celý výchovný systém je zakončen poslední kategorií a to výsledky výchovy a její účinností. Mezi výsledky výchovy se řadí takové kvality a vlastnosti jedince, které mají nepostradatelnou roli pro chování a vystupování každého jednotlivce (Šafránková, 2019). Dvořáková et al. (2015, s. 31) uvádí například tyto kvality a vlastnosti osobnosti:

- znalosti a zkušenosti;
- zvládnuté operace a činnosti;
- soubor nejrůznějších dovedností a návyků;
- rozvinuté schopnosti;
- způsoby chování a jednání adekvátní situacím;
- postoje, názory, přesvědčení;
- intenzivní prožitky.

Vyjmenované kvality se vyskytují v každém období vývoje osobnosti jen v odlišné intenzitě (Dvořáková et al., 2015). Jestli byla výchova účinná, můžeme vyzorovat na základě toho, jak jedinec v určitých situacích vystupuje a jak se chová. Účinnost výchovy lze zjistit také tvrzením všech, kteří se na výchově podíleli. To znamená rodiče, pedagogové, žáci. Pro celý výchovný systém hraje důležitou roli vztah vychovatele a vychovávaného (Šafránková, 2019). Vychovatel je ten, který aktivně působí na vychovávaného jedince, sleduje, zda jsou cíle výchovy naplňovány, zda se výchova ubírá správným směrem nebo se snaží odstranit ty elementy, které mohou nepříznivě ovlivnit vývoj vychovávaného jedince. Na vychovávaného působí více vychovatelů, a to například učitelé, rodiče, instruktoři nebo lektoři. Na základě toho, kterého vychovatele vnímá vychovávaný jedinec jako nejautoritativnějšího nebo ke kterému má jedinec největší důvěru, toho výchova je nejúčinnější. Jedině vychovatel, který je respektovanou autoritou, může mít ve výchově úspěch. Výchovu tedy chápeme jako vzájemný vztah mezi vychovatelem a vychovávaným, během něhož se obě dvě strany vzájemně obohacují. Nejenže vychovatel obohacuje jedince, který je vychováván, ale i samotný vychovávaný může obohatit o zkušenosti svého vychovatele. Vychovatel se může například těšit z toho, že výchova přinesla žádoucí výsledek nebo že je potřeba stále se ve výchově zdokonalovat. (Dvořáková et al., 2015). Je velice důležité, aby vychovatel respektoval potřeby vychovávaného jedince, podporoval u něho rozvoj aktivity, kreativity i autentické subjektivity. Naopak nevhodné je, pokud se

vychovatel snaží vychovávaného jedince přetvořit k obrazu svému a manipuluje s ním (Šafránková, 2019). Do vztahu mezi vychovatelem a vychovávaným se promítají různé výchovné styly. (Šafránková, 2019). Pöslová (2020) uvádí tři základní styly výchovy, které uplatňují vychovatelé – pedagogové, rodiče:

1. Autokratická výchova – Tento styl výchovy se projevuje tak, že si vychovatel vynucuje pořádek prostřednictvím křiku, bitím nebo příkazy. Domnívá se, že jen on sám ví nejlépe, co je pro vychovávaného jedince nejlepší. Vidí v něm malé dítě a staví ho do podřízené role. Takovéto chování vyvolává u vychovávaného strach. U pubertálního jedince dochází k tomu, že buď pokorně uposlechne, anebo se k vychovateli chová stejně, jako se chová on k němu. Důsledkem tohoto stylu výchovy je, že jedinec nedokáže vyjadřovat vlastní názory a obtížně hledá sám sebe.
2. Tolerantní výchova – Tento styl výchovy bývá také někdy nazýván jako styl liberální. Jedná se o výchovu, která je protikladem výchovy autokratické. Vychovatel je přesvědčen o tom, že bude-li jakýmkoli způsobem zasahovat do výchovy, může to mít na vychovávaného jedince negativní dopad. Tolerantní výchova nic nezakazuje, ani nepřikazuje. Vychovatel ve všem vychází vstříc vychovávanému. To má za následek, že vychovávaný jedinec řídí svého vychovatele a své potřeby staví na první místo. Za účelem dosáhnout svého, je ochotný pustit se do konfrontace s vychovatelem a ten aby se tohoto konfliktu vyhnul, tak raději vychovávanému jeho přání splní. Vychovávaný je tak zvyklý, že se mu ihned vyhová a pokud tomu tak není, stačí, aby se trochu rozčílil, a jeho potřeba je rázem uspokojena. Dle mého názoru může mít takto vychovávaný jedinec potíže v pozdějším životě například s jinými autoritami, než byli ti, kteří ho vychovávali. Takovýto jedinec je zvyklý na to převážně brát, ale už ne dávat. Může mu dělat problém vcítit se do pocitů druhého člověka nebo nedokáže rozpoznat, co ten druhý potřebuje. To může být značný problém v partnerských či jiných mezilidských vztazích.
3. Demokratická výchova – Je styl mezi výchovou autoritářskou a tolerantní. Výchova je založena na vzájemném uznávání, vychovatel a vychovávaný zaujímají rovnocennou pozici. Demokratický styl výchovy může mít pozitivní přínos zejména tam, kde jsou vychovávaní jedinci staršího věku, to znamená od puberty výše. Je zde větší možnost pro debatu, vyjadřování vlastních názorů a zároveň

přijetí názorů druhých osob. Demokratická výchova není bojem o moc, jak tomu bývá v předchozích dvou typech výchovy, tedy ve výchově autoritářské a tolerantní. Tato výchova nabízí komunikaci způsobem: V šest hodin je večere. Pojedeš s námi na výlet? Takovýto styl výchovy je ale efektivní pouze za předpokladu, že jsou vychovávaní jedinci ochotní převzít za své jednání zodpovědnost a pokud se lze na ně spolehnout.

Pelikán (1995) se ještě zmiňuje o dalších typech výchovy, které ale používají už jen výhradně vychovatelé – rodiče. Jedná se o tyto typy výchovy:

1. Výchova typu „nepřijetí“ – K tomuto stylu výchovy se uchylují rodiče, kterým se narodí potomek jiného pohlaví, než po jakém toužili. Například se místo vytoužené holčičky narodí chlapec. Dalším důvodem, proč rodič zvolí tento způsob výchovy, může být i to, když dítě přijde na svět neplánovaně. Je-li potomek nechtěný, rodič se k němu chová s nezájmem, někdy až tyransky. Tyranská výchova nerespektuje individualitu jedince ani jeho potřeby. Pokud má dítě nějaký fyzický nebo psychický nedostatek, může to rodiče vést k jeho zesměšňování a ironizování. Výsledkem takto pojaté výchovy je, že se z dítěte stává zakomplexovaný jedinec, který je ustrašený a hůře zvládá životní nesnáze.
2. Výchova hypersocializujícího typu – Této výchově se také říká výchova ochranná. Hypersocializující výchovu volí rodiče s jedním dítětem a to fyzicky slabším. Volí ji ale také rodiče, kterým se narodilo dítě příliš pozdě, například z důvodu, že se jim ho nedařilo dlouho počít. Když pak taková situace nastane, rodič se na dítě přehnaně fixuje, bojí se o něj a dochází také k nadměrné péči o dítě. Není neobvyklý ani případ, kdy si rodič do dítěte začne projektovat vlastní nenaplněné ambice. Důsledkem toho pak je, že rodiče úzkostlivě střeží jaké má jejich potomek výsledky ve sportu, ve škole nebo jak oblíbený je v kolektivu. Takovýto rodič se také snaží své dítě co nejvíce uchránit a život mu ulehčuje například tím, že mu odstraňuje ze života veškeré překážky. Na druhou stranu mu jde ale i o to, aby jeho potomek měl co nejvšestrannější koníčky (například chodil na francouzštinu, klavír, tenis, atd.) Všechny děti ale nedokáží splnit veškerá očekávání svých rodičů, a tak dochází k tomu, že má dítě pocit, že selhalo nebo rodiče zklamalo. Následkem toho je vznik pocitů méněcennosti. Dítě vychovávané hypersocializujícím stylem má labilnější povahu, je rychle unavitelné, plaché, přecitlivělé a zranitelné. Vyskytuje se u něj takzvaná naučená bezmocnost. To je stav, kdy si dítě zvyklo na to, že za něj někdo

něco udělá, vyřeší nebo odstraní překážky. Nastane ale situace, kdy dítě bude vystaveno nějakému problému a najednou nebude vědět, jak si s ním má poradit. Bude silně znepokojené a začne hledat vinu buď v sobě, nebo v druhých lidech. Rodiče si neuvědomují, že tímto způsobem výchovy dítěti spíše škodí, než aby mu pomáhali. Dítě se v budoucnu nedokáže postarat samo o sebe, je závislé na druhých a nevěří si.

3. **Výchova egocentrická** – Je styl výchovy, který se v mnohém podobá hypersocializující výchově, avšak odlišná je pohnutka, která rodiče vede k takovému jednání. Dítě je středem zájmu celé rodiny, rodič je pro něj ochoten udělat vše, doslova se mu obětuje. Z dítěte se postupně stává malý despota, který své rodiče tyranizuje. Ví, že na ně platí křik a fňukání, kterými se snaží dosáhnout svého cíle. Dítě vychovávané takovýmto způsobem pak není ochotno plnit přání druhých lidí, jelikož si navyklo na to, že svět se točí kolem něj a že jen jemu jsou plněny jeho tužby. Stejně jako u předešlého stylu výchovy i u tohoto je poměrně častý výskyt již zmíněné naučené bezmocnosti. V tomto případě ale dítě na potíže, před které je vystaveno, reaguje útočností. Je totiž toho názoru, že za vzniklé problémy a nezdary může okolí, a proto se k němu chová agresivně. Úspěchy naopak přisuzuje sobě samému, jelikož je toho názoru, že se o ně sám zasloužil, ačkoli to tak být nemusí. Dopady egocentrické výchovy na osobnost jedince se mohou projevat různě. Jednak mají jedinci problémy v sociálních vztazích, kdy jim dělá problémy přizpůsobovat se, dále jsou více domýšliví, velice těžce snášejí neúspěchy a snadno se dostávají do konfliktů s druhými. V kombinaci s hypersocializující neboli ochrannou výchovou to v dospělosti může mít za následek, že jedinec reaguje na různé podněty dětsky a navíc se nedokáže postarat sám o sebe, jelikož byl zvyklý, že ho nejbližší okolí nepřiměřeně obsluhovalo. V dospívání jsou tito jedinci značně kritičtí vůči společnosti a dospělým včetně jejich vychovatelů, to znamená zejména rodičů a pedagogů. Dospívající mají představu o tom, jak budou dospělí o ně pečovat a dají jim vše, nač si vzpomenou. Nepočítají ale s tím, že by na oplátku mohli také oni sami dospělým něco poskytnout.

Jak si lze všimnout, existuje celá řada způsobů výchovy. Některé jsou vhodné, jiné méně vhodné nebo přímo nesprávné. Pöslová (2020) uvádí, že to, jaký výchovný styl vychovatel zvolí, je ovlivněno tím, jakým způsobem byl on sám vychováván. Důležité je

například to, do jaké rodiny se narodil, jak se k němu chovali ti, kteří ho vychovávali nebo jak s ním komunikovali. Je zřejmé, že se způsob výchovy i zkušenosti s ní předávají z generace na generaci. Pro vychovatele je mnohem jednodušší aplikovat stejný styl výchovy, jaký sám zažil. Někdy ale může dojít k uvědomění si toho, co bylo při výchově jeho samotného špatně, jakých chyb se dopustili ti, kteří ho vychovali a čemu se chce on sám, nyní jako vychovatel, vyhnout. Pokud měl sám velmi přísného vychovatele, může dojít ke dvěma situacím. První z nich je, že i on bude jedince vychovávat tvrdě a nekompromisně. Mnohem častěji ale nastává situace, kdy dojde k naprostému opaku a k vychovávanému bude zvláště shovívavý. Výchova není bezpochyby jednoduchá, ale je zapotřebí najít v ní nějakou rovnováhu. Vychovatel by měl umět zharmonizovat svůj výchovný styl s potřebami vychovávaného jedince. Každý jedinec je jiný. Některý vyžaduje větší péči a pozornost, jiný touží po tom, aby měl více volnosti. Úkolem vychovatele tedy je, dát každému jedinci něco zcela jiného.

Dle Šafránkové (2019) se na celé výchově nepodílí pouze hlavní aktéři výchovy, jako jsou rodiče, pedagogové a další vychovatelé, ale hraje zde roli také již zmíněné prostředí. Nyní si ho více rozebereme. Prostředí dělíme na endogenní (vnitřní) a exogenní (vnější). Vnitřní prostředí zahrnují biologické předpoklady jedince a vnější prostředí zahrnuje to, čím je jedinec obkloповán. To znamená životní prostředí. Do životního prostředí patří:

- prostředí přírodní (ovzduší, živočichové, rostliny, apod.);
- prostředí sociální (vztahy mezi lidmi, jejich vzdělání, zdraví, apod.);
- prostředí materiální, kulturní a umění (zvyklosti, morálka, víra; a také činnosti lidí a jejich výsledky).

Každé prostředí ovlivňuje jak vývoj osobnosti, tak výchovu jedince (Šafránková, 2019). Prostředí se podílí na výchově pozitivně, anebo negativně. Jedince buď vede správným směrem, nebo naopak špatným. (Bendl, 2016). Velice důležité je prostředí rodiny, které se řadí do sociálního prostředí. Rodina je prvním prostředím, které jedince ovlivňuje (Šafránková, 2019). Dítě si v ní osvojuje její zvyky a kulturu. Také se pro něj rodina stává vzorem chování a umožňuje mu začlenit se do společnosti. Dítě se tak stává součástí společenského života (Procházka, 2012, citováno podle Pešatové, 2007). Dle Procházky (2012) má prostředí rodiny vliv na výchovu dítěte v tom smyslu, zda se jedná o rodinu úplnou či neúplnou, jestli jsou součástí rodiny sourozenci a prarodiče, jak kvalitní jsou vztahy a komunikace mezi jejími členy nebo jaký výchovný styl se v rodině uplatňuje. Roli

zde hrají také materiální a sociálně-kulturní hlediska. To znamená, jak je vybavena domácnost, jaké je nejvyšší dosažené vzdělání rodičů a jaká je náplň jejich povolání. To vše formuje chování dítěte a určuje jeho hodnoty a postoje. Procházka (2012) dělí rodinu podle funkčnosti takto:

- Funkční rodina – V této rodině se dítě vhodně vyvíjí, výchova probíhá bez větších problémů;
- Problémová rodina – V rodině jsou narušeny některé nebo všechny funkce a ty zhoršují vývoj dítěte;
- Dysfunkční rodina – V rodině jsou dlouhodobě narušeny některé nebo všechny funkce, které ohrožují celou rodinu a zejména pak vývoj dítěte;
- Afunkční rodina – v této rodině jsou problémy natolik závažné, že rodina nedokáže plnit své základní funkce a dítě je tak ohroženo na životě. Dítě je v této rodině často týrané, zneužívané a zanedbávané.

Dalším prostředím, které je důležité pro výchovu jedince, je prostředí vrstevnických skupin (Procházka, 2012). Díky těmto skupinám získává jedinec možnost realizovat své plány, rozvíjí komunikační dovednosti, učí se spolupráce, empatie, nesobeckému chování a dalším sociálním dovednostem. Prostřednictvím vrstevnických skupin se jedinec osamostatňuje, stává se nezávislým na rodičích a uplatňuje své schopnosti. Navazuje také vztahy s druhými a nalézá sám sebe. Vrstevnické skupiny nejsou považovány pouze za faktor výchovy, ale jsou místem, ve kterém jedinci tráví svůj volný čas a které slouží k uvolnění se od psychického stresu. Navštěvuje-li dítě zájmový kroužek, ať už se jedná například o hodiny klavíru, keramiky nebo o sport, výchovu to pozitivně ovlivňuje. Pak jsou ale také skupiny, které mají na celý výchovný proces negativní dopad. Jedná se o skupiny, které páchají trestnou činností. To znamená různé náboženské sekty nebo drogové party. Nejen prostředí rodiny a skupina vrstevníků se podílí na celém průběhu výchovy. Také lokální prostředí zaujímá ve výchově svou podstatnou roli. Do tohoto prostředí patří města, venkovy, sídliště nebo například satelitní městečka. (Šafránková, 2019). Ať se jedinec pohybuje v jakémkoli z těchto míst, pro každé z nich jsou typické kulturní zvláštnosti, vztahy v dané lokalitě a kvalita životního prostředí. Je to prostředí, ve kterém se výchova odehrává a má tak vliv na formování jedince (Procházka, 2012). Proto považuji za důležité se o něm zmínit. Pokud jde o městské prostředí, jedinci zde žijí v anonymitě, což se na jednu stranu jeví jako výhoda v tom, že jim to dává pocit soukromí, na druhou stranu v prostředí města jedinci tolik nadržují při sobě. Život ve městě je rychlý a občas velmi chaotický. I přesto,

že poskytuje velké množství příležitostí pro sport či kulturní aktivity, mnozí toho nevyužívají. Je to dáno tím, že například děti nemají vzory v rodině, zejména u svých rodičů. Ti je k ničemu nevedou a stačí jim, když si jejich dítě hraje a pohybuje na sídlišti. Je třeba si ale uvědomit, že dítě se rozhodně nebude efektivně rozvíjet pouze mezi paneláky a automobily. Je zapotřebí, aby navštěvovalo zájmové volnočasové aktivity v podobě například uměleckých nebo sportovních kroužků, které by je vedly správným směrem a podporovaly v rozvoji. Satelitní městečka, která se též řadí do lokálního prostředí, jsou místem, kam se dnes stěhuje mnoho rodin přímo z měst. Satelitní městečka se podobají venkovu, avšak jsou mezi nimi rozdíly. Je to zástavba domů, kde chybí jakýkoli veřejný prostor v podobě rybníků nebo návsi, který by sloužil k tomu, aby se tam děti sdružovaly a vytvářel by se tak mezi nimi kolektiv. Co se týče venkovského prostředí, pro to je charakteristická velká soudržnost. Dochází zde ke vzájemné výpomoci, která tak nahrazuje chybějící služby. Na vesnici se klade velký důraz na dodržování tradic a zvyků jako jsou Vánoce, Velikonoce, dožínky nebo masopust. To vše ještě více společnost na vesnici spojuje a posiluje vztahy mezi nimi. Na druhou stranu se vesnice potýkají s nízkou ekonomickou úrovní, chybí tam práce, což představuje problém pro další generace. Dále tam přestávají fungovat obchody nebo základní školy s 1. stupněm (Procházka, 2012). Je důležité podílet se na tom, aby bylo lokální prostředí funkční, jelikož představuje významnou roli ve výchově. Pokud v něm bude jedinec zažívat příjemné chvíle, rozvinou se u něj kladné emoce a jedinec se tak bude cítit jistěji. Je-li lokální prostředí chladné, nudné a nikdo se s nikým nestýká, u jedince to navodí pocity strachu. Lokální prostředí, ať již městské nebo venkovské, ovlivňuje schopnosti a dovednosti jedince navazovat vztahy s druhými. Také může ovlivnit dosahování životních cílů a pohled na život (Procházka, 2012, citováno podle Krause, 2008). Je-li zmínka o vlivu prostředí na jedince, je naprosto nezbytné zmínit se o prostředí školy, jakožto zařízení, ve kterém výchova probíhá. Úkolem školy je vychovat z dítěte jedince, který bude odolný vůči zátěži i mimo školní prostředí. Ve škole dítě zažívá plno nových situací, které předtím nezažilo a postupně si je osvojuje. Stojí tváří v tvář takové autoritě, se kterou se ve své blízké rodině nesetkal. S touto autoritou se učí vycházet, učí se také spolupráce se svými spolužáky. Učitel je ve škole ten, který předává žákům postoje a hodnoty a ovlivňuje je již tím, jaká je jeho osobnost a co z ní vyzařuje. Podílí se na utváření sociálního klimatu, to znamená, že na něm záleží, jaké budou vztahy mezi žáky, učiteli apod. (Procházka, 2012) Podle Šafránkové (2019) je více než vhodné, aby tyto vztahy byly na dobré úrovni, jelikož to má pozitivní vliv na jejich život a pohodu. Pro to, aby byly vztahy uspokojivé, měl by učitel umět zvládat konflikty nebo jim dokonce předcházet, měl by umět

komunikovat a v komunikaci využívat humor. Dále by měl respektovat potřeby svých žáků, měl by jim být oporou, být k nim tolerantní apod. Součástí sociálního klimatu je také sociální atmosféra, která je na rozdíl od sociálního klimatu nestálá a odvíjí se od dané situace. Například jiná atmosféra panuje při zkoušení, jiná na konci vyučování. Není-li sociální klima příznivé, objevují se ve školním prostředí některé sociálně patologické jevy, které se obecně nazývají rizikové chování. Šafránková (2019) mezi tyto jevy řadí:

- poruchy chování – zejména krádeže, záškoláctví a šikana;
- závislost na drogách – tabáku, alkoholu, lécích a jiných drogách;
- zneužití dětí a mládeže – sexuální násilí, pornografie;
- rasismus a xenofobie – nesnášenlivost k jedincům určité rasy až po strach ke všemu cizímu.

Nyní si blíže vysvětlíme pojem šikana, jelikož se jedná o velice častý patologický jev, se kterým se můžeme ve škole běžně setkat. Šikana je násilí fyzického nebo psychického charakteru, kterého se dopouští agresor na slabším jedinci. Šafránková (2019) uvádí, že pokud se ve třídě vyskytuje šikana, není to pouze problém mezi agresorem a šikanovaným jedincem. Na výskytu šikany se podílí celá třída a to tím, že jsou výrazně narušeny vztahy mezi jednotlivými členy skupiny. Šikana má celkem pět fází (Procházka, 2012, citováno podle Koláře, 1997):

- První fáze ostrakismu – Méně oblíbený jedinec, který je skupinou považován za outsidera, je ze skupiny vytěsněn. Skupina ho zavrhuje, dobírá si ho a posmívá se mu. Ostrakismus se řadí mezi skrytou šikanu, jelikož není na první pohled viditelná.
- Druhá fáze – V této fázi si agresor na oběti vylévá své emoce nebo frustrace. Myslí si, že oběť je příčinou všeho špatného, co se ve škole děje.
- Třetí fáze – K agresorovi se přidali další agresoři a vytvořili tak skupinu. Tato skupina pak cíleně vyhledává své oběti a ty pak trýzní.
- Čtvrtá fáze – K šikanování se již přidala celá třída a to i ti jedinci, kteří se jinak řadí k bezproblémovým. Je to z toho důvodu, že se obávají, aby se sami nestali obětí agresora.
- Pátá fáze dokonalé šikany – V této fázi dochází k vylepšování šikany. Oběť dělá cokoli, co jí agresor nařídí ze strachu, že bude potrestaná. Oběť je pod nepřetržitým tlakem ze strany agresora.

Pedagog či jiný vychovatel by rozhodně neměl bagatelizovat počáteční projevy šikany, které mohou být mnohdy zaměňovány za pouhé popichování. Není neobvyklé, že vychovatel se snaží šikanu přehlížet jen z toho důvodu, aby si nepřidělal další problémy. To ale není dobře, jelikož následky šikany mohou přetrvávat i po skončení školní docházky (Šafránková, 2019). Mnoho dětí, které jsou šikanovány, končí na oddělení dětské psychiatrie, jiné mají dokonce i sebevražedné sklony. V budoucnu jim to může znemožnit pracovat z důvodu vážných psychických problémů. (Bendl, 2016). Také agresori mají svým jednáním zaděláno na budoucí trestnou činnost. Ti, kteří šikaně jen přihlíželi, jsou zklamáni tím, jak sociální skupina funguje a v této společnosti se již necítí bezpečně. Vychovatel by měl v počátcích šikany zasáhnout a učinit opatření. Měl by si všimnout varovných signálů, které mohou poukazovat na šikanu. K těmto signálům se řadí například to, když je jedinec skleslý, s nikým se nebaví nebo je bojácný. Také když je vychovatel svědkem toho, že jedincem druzí opovrhují nebo jej ironizují. V těchto případech je na vychovateli, aby se ve skupině angažoval a poskytl pomoc. Jednak by měl zajistit, aby byl agresor potrestán a zároveň nabídnout terapeutickou pomoc oběti. Po odhalení šikany je dobré, aby škola zajistila opatření, která by vedla k odstranění šikany. To znamená, aby škola spolupracovala s rodinami, ale také se samotnými žáky, kterým by dala možnost, aby se sami podíleli na předcházení šikany či na jejím případném řešení (Šafránková, 2019). Je třeba si uvědomit, že za jakýmkoli rizikovým chováním stojí nedostatečné sebevědomí jedince. V případě šikany se agresori snaží svou hrubostí skrýt vlastní vnitřní pocit nejistoty a mívají komplexy méněcennosti (Bendl, 2011). Sebevědomí si tak posilují na jedincích, kteří se jeví jako slabší. Podle Bendla (2004) tito jedinci, kteří se neumí bránit a jsou tak považováni okolím za slabší, často nemají sourozence, anebo nenavštěvovali mateřskou školu. Důsledkem toho obtížně navazují vztahy s ostatními dětmi a jsou závislé na rodičovské pomoci. Jsou ustrašení a nejsou schopni se prosadit. Ostatní je proto považují za zvláštní a posmívají se jim. Bendl (2011) uvádí, že ve škole je to učitel, kdo by měl u svých žáků podporovat sebevědomí. To podpoří tím, že je bude povzbuzovat, bude k nim spravedlivý a ke všem se bude chovat stejně, aniž by dělal rozdíly. Měl by se zaměřit na úspěchy žáka, pochválit ho a v případě, že se mu něco nepovede, nekritizovat ho. Pokud žák dostane špatnou známku například z písemky, je dobré, aby mu opravenou práci učitel vrátil osobně. Žák se tak vyhne případným posměškům ze strany svých spolužáků. Učitel by měl žákovi, který u testu pohořel, umět pozvednout náladu. Kritika by měla být směřována pouze k práci, nikoli k jedinci samotnému. Pelikán (1995) uvádí, že základ sebevědomí se ovšem utváří již

v samotné rodině. Pro to, aby z dítěte vyrostla osobnost sebevědomá a autentická, jsou důležité tyto faktory:

- V rodině je dobrá atmosféra a panují v ní dobré vztahy mezi jejími jednotlivými členy;
- Dítě v rodině pocítuje ochranu a bezpečí;
- Rodič projevuje zájem o trápení dítěte;
- Mezi rodiči panuje harmonie;
- Dítě si rozumí s otcem;
- Dítě si rozumí s matkou;
- Rodiče jsou k dítěti spravedliví;
- Budoucí partner dítěte není rodičům lhostejný;
- Šťastně prožité období dětství;
- Dobrá ekonomická úroveň rodiny;
- Dobrý zdravotní stav rodičů.

Co se týče dobré atmosféry v rodině, za velice významný je považován vztah mezi rodiči navzájem. Ten je pro dobrou atmosféru v rodině dokonce považován za důležitější než vztah mezi rodičem a dítětem. A dobrá atmosféra v rodině je základem pro utváření přiměřeného sebevědomí dítěte (Pelikán, 1995). Kopřiva et al. (2008) dává do souvislosti s předcházením rizikového chování také budování a podporu sebeúcty. Sebeúctu bychom však neměli zaměňovat za sebevědomí. Sebevědomí je to, jaký je jedinec navenek, zatímco sebeúcta znamená, jak si jedinec váží sám sebe. Domnívám se, že sebevědomí vychází ze sebeúcty. Jestliže si jedinec neváží sám sebe a nemá se rád, pak nemůže mít rád ani své okolí. To pak dává najevo svým nevhodným chováním, například tím, že se k druhým chová hrubě. Proto je velice důležité v dětech vzbuzovat pocit vlastní hodnoty a důležitosti. To znamená nebýt lhostejný k uspokojování potřeb dítěte, respektovat ho takového, jaký je, aby měl pocit, že za to stojí a druhým na něm záleží. Věřit v jeho schopnosti a dávat mu takové úkoly, které zvládne. Důležitá je také bezpodmínečná láska. Někteří rodiče mají tendenci dítě milovat a přijímat pouze za předpokladu, pokud splňuje jejich očekávání. To znamená, pokud se například ve škole dobře učí. Dítě má pak pocit, že si lásku zaslouží až tehdy, pokud splní požadavky dospělých. A pokud je nesplní, má pocit vlastní nedostatečnosti. Rozvoji sebeúcty také brání, když vychovatel, ať už rodič nebo pedagog, jedince srovnává s ostatními dětmi. V rodině dochází často ke srovnávání se sourozencem, ve třídě se spolužáky. Jedinec, který je srovnáván s druhými, je toho názoru, že má hodnotu pouze

tehdy, pokud je lepší než ostatní. To pak vede k nezdravému soupeření, aby se v tomto názoru utvrdil. Takovýto jedinec není schopen s druhými spolupracovat, jelikož v nich vidí protivníky. K vybudování sebeúcty a sebevědomí dítěte je zapotřebí, aby dítě mělo stanoveny jasné hranice a pravidla, které jsou ve výchově naprosto nezbytné, zvláště pak v období puberty. Pokud chybí, dítě ztrácí pocit jistoty. Dle Roggeho (2018) by hranice měly být nastaveny tak, aby dávaly prostor pro zodpovědnost. To znamená, že by neměly být ani příliš přísné a ani příliš volné. Montgomery (2022) uvádí, že pokud mají děti stanoveny velmi přísné hranice, stávají se z nich pohodlní jedinci, kteří tráví hodně času převážně u počítače. Ten pro ně představuje bezpečné místo, kde se nemusí nic stát. Pohodlnost jim ale brání v dalším rozvoji. Přeci jen, proto, aby jedinec zjistil, kdo je a kam patří, musí zkoušet nové věci, i když nebudou úplně příjemné. Tím, že má jedinec stanoveny přísné hranice, je o tuto zkušenost ochuzen. Na druhou stranu není vhodné ani stanovení příliš volných hranic. V období puberty dítě potřebuje někoho, kdo stojí po jeho boku a ukazuje mu směr. Pokud tomu tak není, dítě hledá oporu u staršího dospívajícího, který také nemá stanoveny žádné hranice. Rodič, který nestanoví žádná pravidla, dává dítěti najevo, že mu na něm nezáleží. To má pak pocit, že nemá žádnou hodnotu a může to mít za následek, že si nebude sám sebe vážit a tím pádem se ani k sobě nebude chovat dobře. Dle Roggeho (2018) nastavovat hranice neznamena zakazovat, příkazovat nebo dokonce trestat. Znamená to povzbuzovat a provázet. V období puberty mají jedinci tendenci hranice zkoušet. Zkouší, jak vážně to jejich rodiče či jiní vychovatelé s nastavováním hranic myslí nebo je pro ně překračování hranic určitým vzrušením. Překračování hranic je pro ně ale také způsob, jakým na sebe upoutávají pozornost. Dospívající touží po vychovatelích, kteří si stojí za svými názory a kteří myslí vážně to, co říkají. Velice důležitá je tedy důslednost. A tak ti, co hranice nastavují, musí uvažovat, jaké budou následky v případě jejich porušení. Důslednost je důležitá v tom, aby se zabránilo dalšímu porušování pravidel. Je třeba však říci, že pravidla a důsledky jejich porušování by měly platit nejen pro děti v pubertě, ale také pro ty, kteří je nastavují. Jedině tak nebudou mít vychovávaní jedinci pocit, že se druzí proti nim spikli. Jako důsledky porušování hranic nejsou vhodné tresty. Je to z toho důvodu, že tresty zhoršují vztahy mezi vychovateli a vychovávanými. Kopřiva et al. (2008) uvádí, že jedinec, který je dlouhodobě trestán, ztrácí důvěru k člověku, který mu ubližuje. A pokud se dítě, které prochází pubertou, dostane do problémů, bojí se této osobě svěřit, jelikož neví, jaká bude reakce. Pokouší se tedy problémy vyřešit sám, mnohdy ale velmi nešťastně. Tresty také narušují sebeúctu dítěte. Jedinec se domnívá, že pokud by za něco stál, druzí by se k němu takhle nechovali. Tresty obecně narušují vývoj osobnosti a zanechávají šrámy na

duši, které mohou přetrvávat až do dospělosti. Když se dítě špatně zachová, mnohem účinnější je, aby bylo vystaveno přirozeným důsledkům svého chování. Vychovatel by se měl místo trestání jedince zaměřit na hledání řešení. Vhodné jsou tedy tyto reakce:

- Vychovatel sdělí své pocity, když se dítě zachová nesprávně;
- Vychovatel se zeptá dítěte na jeho návrh řešení situace;
- Vychovatel se zmíní o svých představách, jak danou situaci řešit;
- Vychovatel nabízí možnosti řešení.

Obecně lze říci, že ve výchově je nejdůležitější dítě respektovat takové, jaké je a umět ho přijmout i s jeho odlišnostmi. Je velice přínosné zaujímat k němu partnerský postoj, jelikož dítě ve vychovatelích vidí svůj vzor, od kterého se učí, jak se má správně chovat. Tím, že bude dítě respektováno, upevní se jeho sebeúcta a bude vybaveno takovými schopnostmi, které mu pomohou řešit problémy moderního světa (Kopřiva et al., 2008).

3. VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ SE ZAMĚŘENÍM NA PROBLEMATIKU PŘÍSTUPU RODIČŮ K DĚTEM

Tato kapitola mé bakalářské práce je členěna do třech podkapitol, které zahrnují projekt výzkumného šetření, výsledky výzkumného šetření a závěr výzkumného šetření s diskusí. V podkapitole projekt výzkumného šetření je stanoven výzkumný problém spolu s jeho podproblémy, dále je zmíněn výzkumný vzorek, na který se ve svém výzkumu zaměřuji. Je zde také zmíněna metoda, kterou jsem použila pro zjišťování údajů.

3.1. PROJEKT VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

Tato bakalářská práce je zaměřena na téma, které se týká výchovy dětí v pubertě. Na základě tohoto tématu jsem formulovala výzkumný problém a jeho podproblémy. Ty jsou následující:

Výzkumný problém: Jaký styl výchovy převládá u rodičů pubescentů?

Podproblém č. 1: Zjistit, jak probíhá interakce mezi rodičem a dítětem.

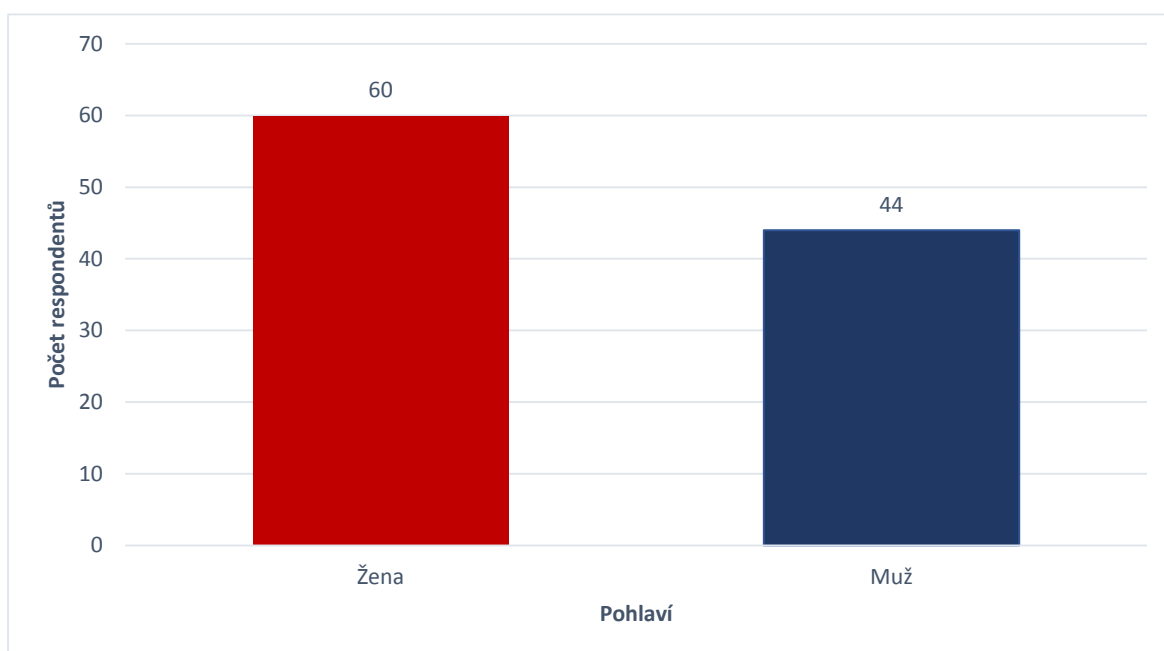
Podproblém č. 2: Vymezit, jak zásadoví jsou rodiče při výchově pubescentů.

Podproblém č. 3: Zjistit, jaké výchovné metody rodiče používají při výchově svých dětí.

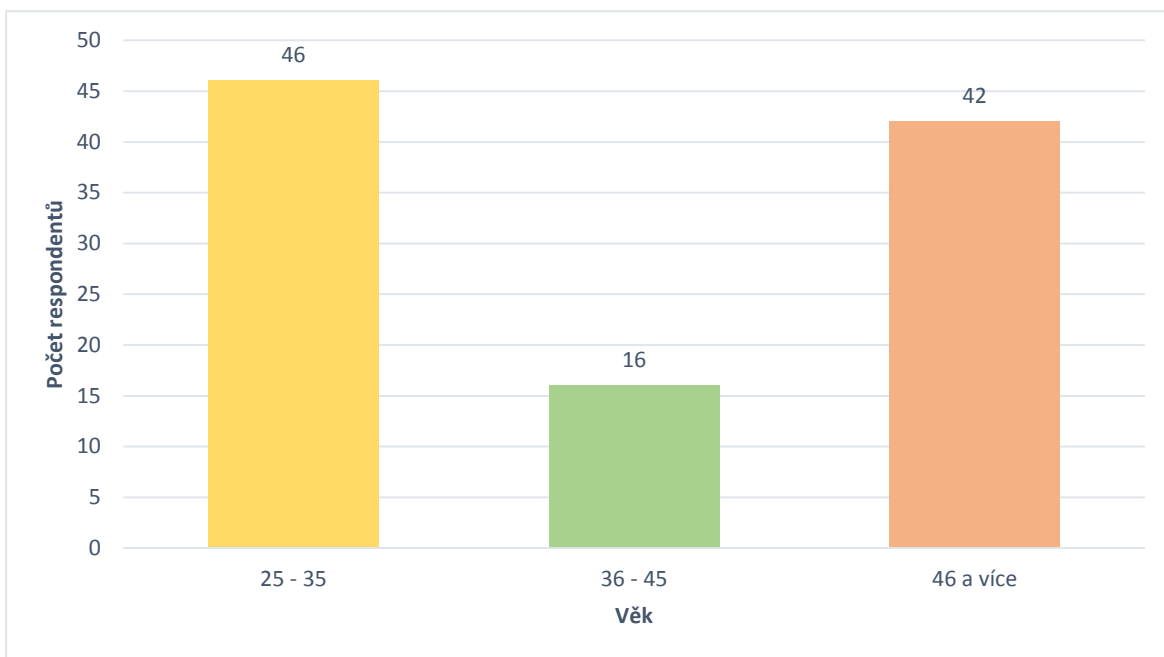
Jak již bylo zmíněno v teoretické části této práce, na výchově dětí se podílejí jak rodiče, tak pedagogové ve školách a další vychovatelé. Pro tento výzkum jsem si vybrala jako vzorek respondentů rodiče pubescentů. Svůj výběr bych zdůvodnila tím, že jsou to zejména rodiče, kteří mají největší vliv na formování osobnosti dítěte. Jako výzkumnou metodu jsem si zvolila kvantitativní metodu formou dotazníku vlastní konstrukce. Gavora (2000, s. 99) definuje dotazník jako „*písemné kladení otázek a získávání písemných odpovědí*“. Respondenti byli v úvodu dotazníku upozorněni na to, že dotazník je zcela anonymní a informace z něj budou použity pouze pro účely této bakalářské práce. Dotazník se skládal z 12 uzavřených otázek, z toho 3 se dotazovaly na faktografické údaje. Každá otázka zjišťující výchovný styl nabízela 3 alternativní odpovědi, z nichž si respondent vybral pouze jednu, kterou zatrhl. Ke každé z těchto otázek byla vždy první nabízená alternativní odpověď autoritářským stylem výchovy, druhá demokratickým a třetí liberálním stylem výchovy. Výzkumné podproblémy a z nich vyplývající preferovaný výchovný styl zkoumaly v dotazníku následující otázky:

- Zjištění, jak probíhá interakce mezi rodiči a pubescenty se týkaly otázky č. 4. č. 5, č. 6 a č. 7.
- Vymezení, jak zásadoví jsou rodiče k pubescentům, se týkaly otázky č. 8, č. 9 a č. 10.
- Zjištění, jaké výchovné metody rodiče ve výchově používají, se týkaly otázky č. 11 a č. 12.
- Otázky č. 1, č. 2 a č. 3 se týkaly faktografických údajů (pohlaví, věk, vzdělání).

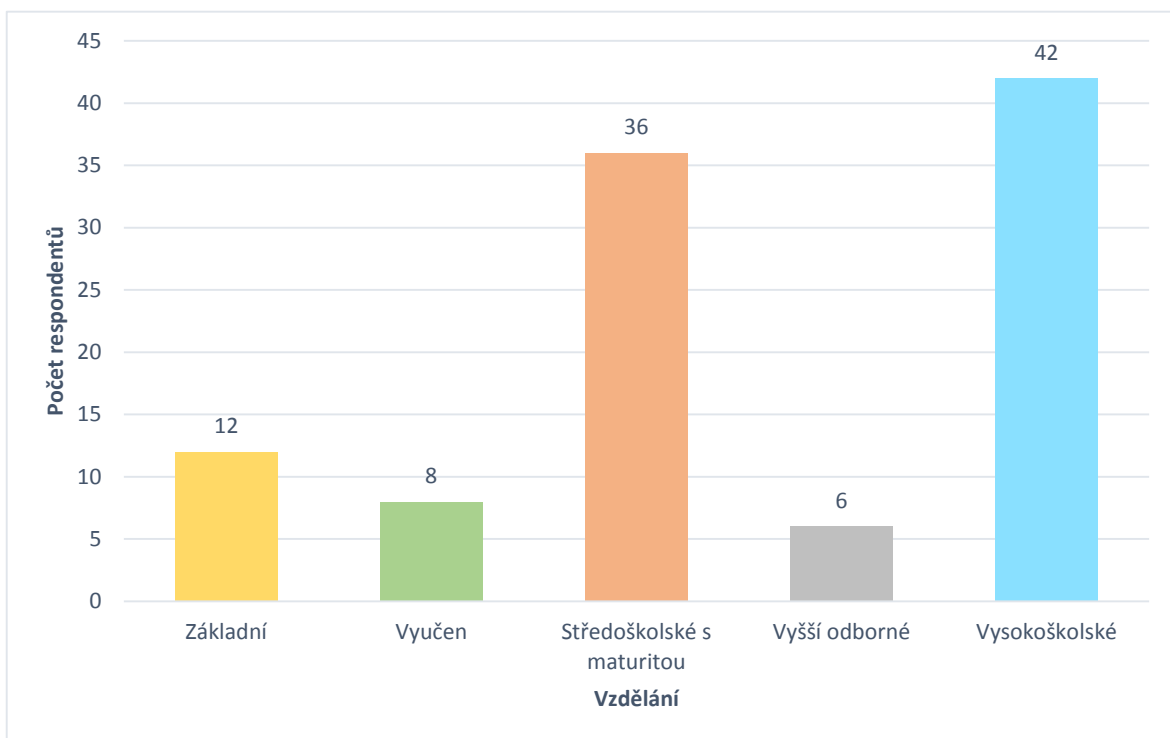
Pro vyplnění dotazníku jsem oslovila mnoho známých z mého okolí, kteří mají děti v pubertálním věku. Ty jsem poprosila, zda by dotazník přeposlali svým známým, které mají také děti v pubertě. Dále jsem k vyplnění dotazníku oslovila rodiče na sociálních sítích. Dotazník vyplnilo celkem 104 respondentů. Jedná se o poměrně malý vzorek respondentů, a tak výsledky tohoto dotazníku mohou být zkreslené. Z celkového počtu respondentů dotazník vyplnilo 60 žen (58 %) a 44 mužů (42 %). Ve věku 25 - 35 let bylo 46 respondentů (44,2 %), ve věku 36 - 45 let bylo 16 respondentů (15,4 %) a ve věku 46 let a více bylo 42 respondentů (40,4 %). Co se týče vzdělání 12 respondentů (11,5 %) uvedlo základní, 8 respondentů (7,7 %) vyučen, 36 respondentů (34,6 %) středoškolské s maturitou, 6 respondentů (5,8 %) vyšší odborné a 42 respondentů (40,4 %) vysokoškolské. Dotazníkové šetření probíhalo od května do června 2023. Graf 1 znázorňuje rozdělení respondentů dle pohlaví, graf 2 rozdělení respondentů dle věku a graf 3 rozdělení respondentů dle vzdělání.

Graf 1: Počet respondentů dle pohlaví

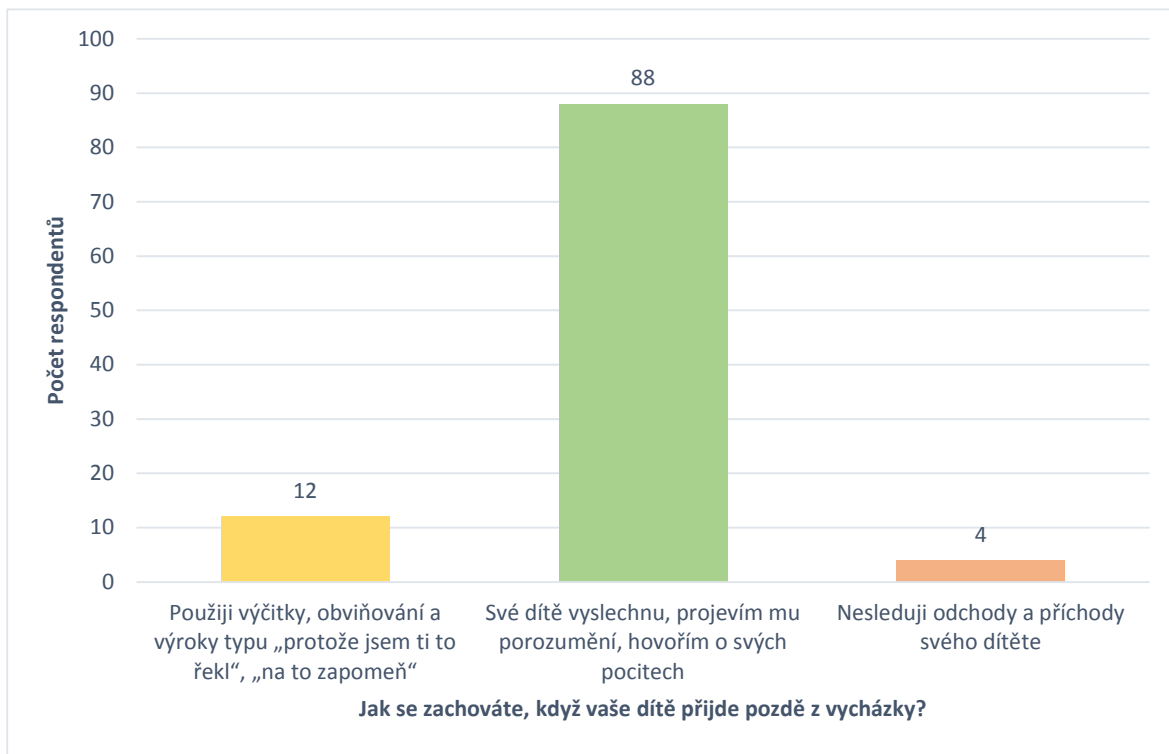
Graf 2: Počet respondentů dle věku

Graf 3: Počet respondentů dle vzdělání

3.2. VÝSLEDKY VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

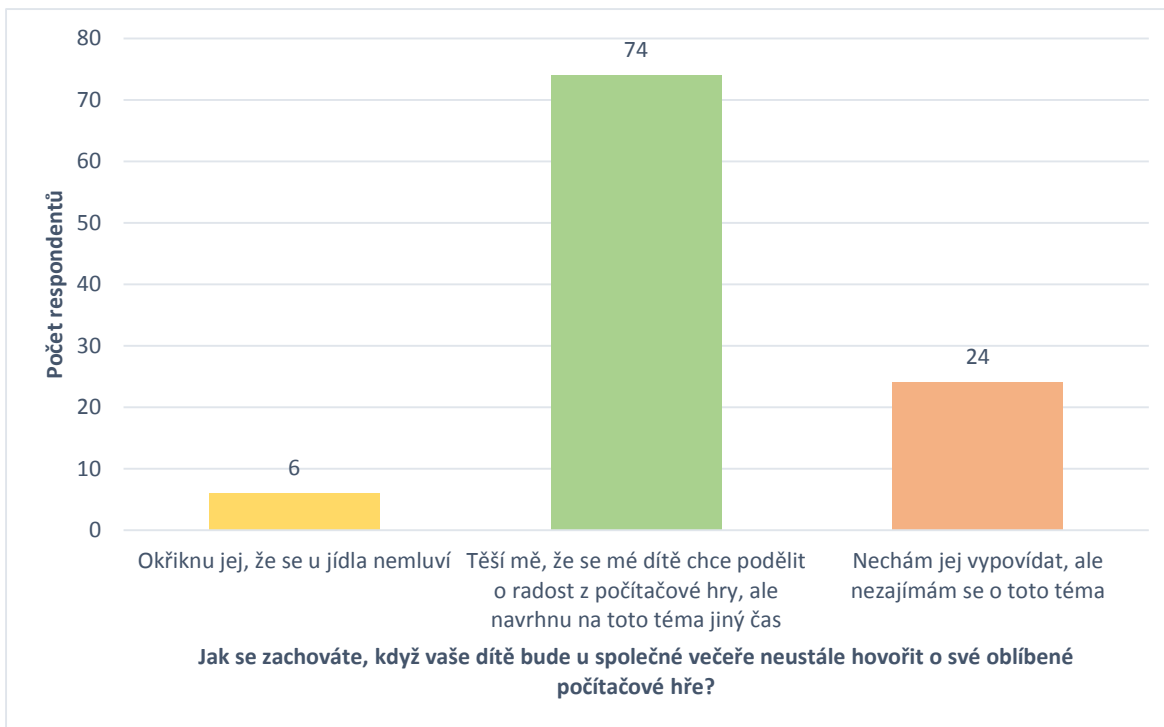
Otázka č. 4 – Jak se zachováte, když vaše dítě přijde pozdě z vycházky? (noční návraty z kina, diskotéky apod.)

Graf 4: Reakce na pozdní příchod dítěte

Na tuto otázku odpovědělo 11,5 % respondentů tak, že použije výčitky, obviňování a výroky typu „protože jsem ti to řekl“, „na to zapomeň. 84,7 % respondentů své dítě vyslechnou, projeví mu porozumění a hovoří o svých pocitech. A 3,8 % respondentů nesleduje odchody a příchody svého dítěte. Z tohoto grafu vyplývá, že největší část respondentů by v této situaci zvolila demokratický styl výchovy, to znamená, že projeví o své dítě a jeho situaci zájem, touží po vysvětlení jeho zpoždění. Nejmenší část by se uchýlila k liberálnímu způsobu výchovy, který se v tomto případě může jevit tak, že rodič o své dítě nejeví zájem a je mu jedno kde a s kým se dítě zdrželo. Zbýlý počet respondentů by se uchýlil k autoritářské výchově, to znamená, že v tomto případě není rodič ochoten nechat dítě vysvětlit, co za jeho pozdním příchodem stálo a raději se uchýlí k příkazům a zákazům.

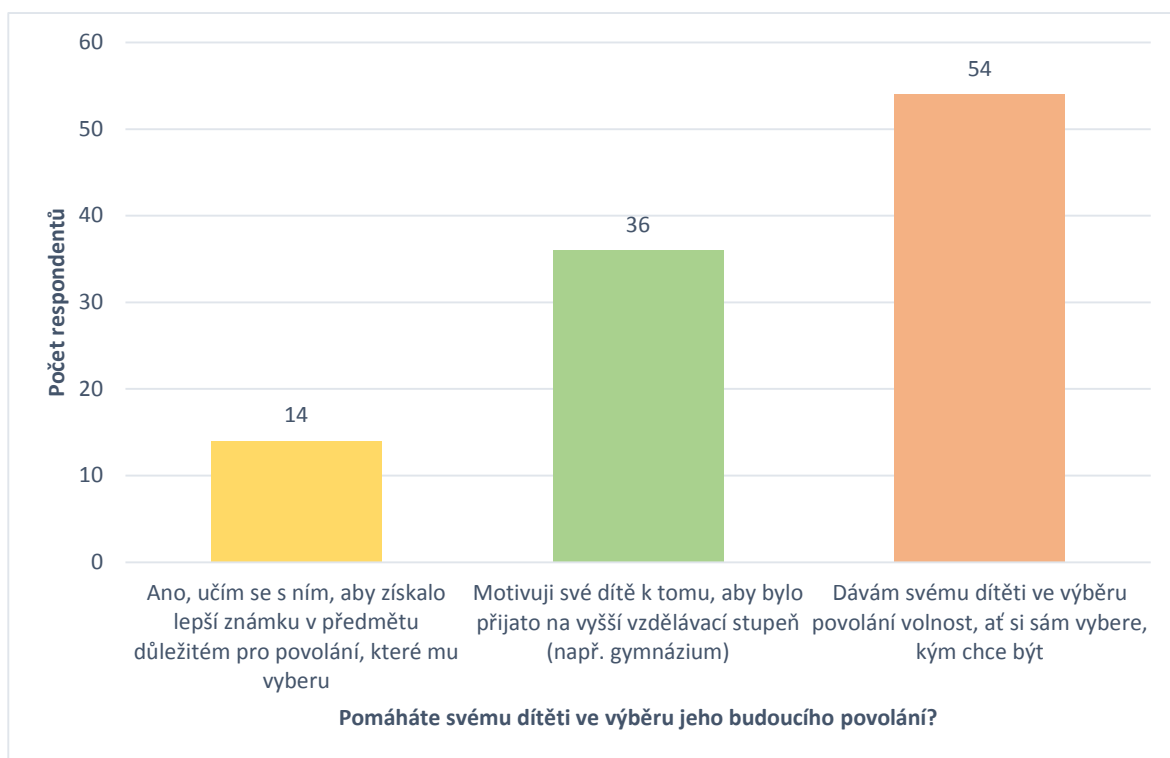
Otázka č. 5 – Jak se zachováte, když vaše dítě bude u společné večeře neustále hovořit o své oblíbené počítačové hře?

Graf 5: Reakce na neustálé hovoření dítěte u společné večeře

Z výsledků je zřejmé, že 71,2 % respondentů má zájem o to, aby se s nimi jejich pubescent podělil o jeho zážitky z počítačové hry, ale v jiný čas než u společné večeře. Dalších 23 % respondentů své dítě sice nechá vypovídat, ale nezajímá se o pocity, které jeho dítě prožívá při počítačové hře. A pouhých 5,8 % respondentů se zachová tak, že o pocitech svého dítěte nechce nic slyšet a umlčí jej okřiknutím. Z grafu vyplývá, že stejně jako v předchozím případě, i zde se rodiče nejvíce uchylují k demokratickému stylu výchovy. Patrné je to z toho, že jim nejsou pocity dítěte lhostejné a mají zájem o to, aby je s nimi dítě sdílelo. Po demokratickém stylu výchovy je to styl liberální, který rodiče v tomto případě zvolí. Ten ale stejně jako v předchozím případě vypovídá spíše o tom, že se rodič o své dítě příliš nezajímá a radost dítěte ze hry je mu lhostejná. Nejméně respondentů zvolí autoritářský způsob reagování, to znamená takový, který dítě usměrní.

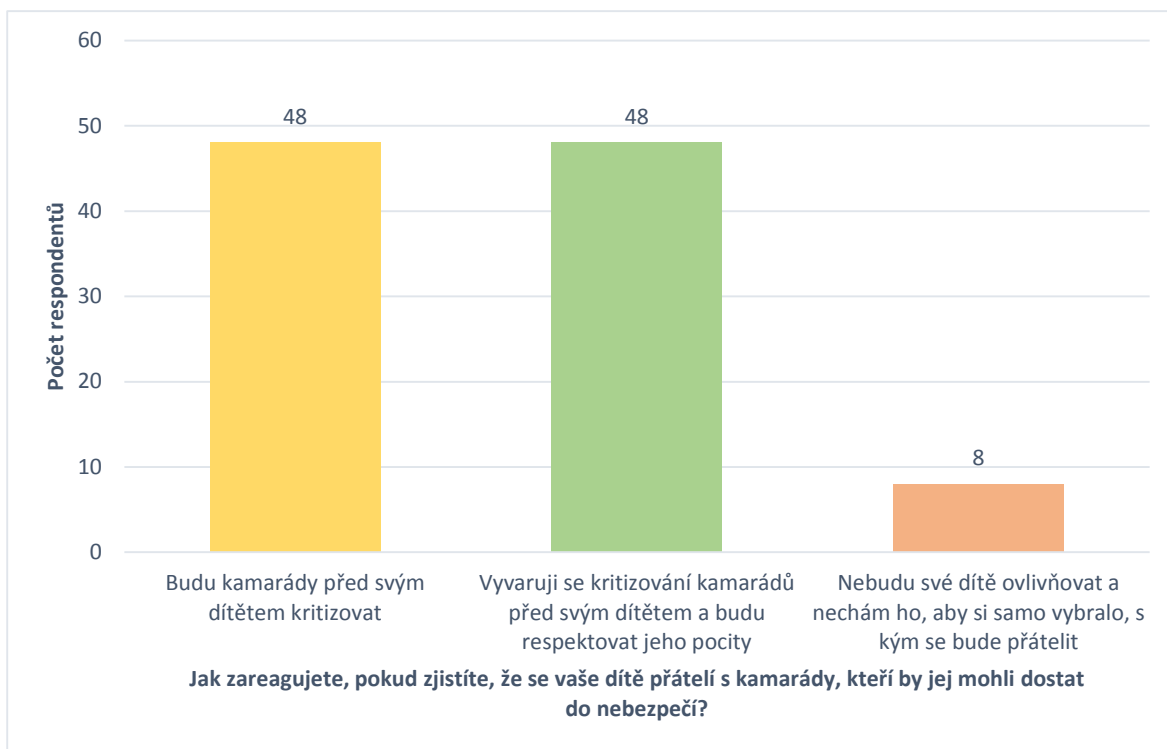
Otázka č. 6 – Pomáháte svému dítěti ve výběru jeho budoucího povolání?

Graf 6: Pomáhání dítěti ve výběru povolání

Z tohoto grafu vyplývá, že 51,9 % respondentů se staví vůči výběru povolání svého dítěte velmi liberálně a dává mu prostor, aby si samo vybralo, kým chce být. Dalších 34,6 % respondentů motivuje dítě k tomu, aby dosáhlo vyššího vzdělání a tedy našlo uplatnění na trhu práce. 13,5 % respondentů dítěti povolání vyloženě vybírá, a proto se s ním učí, aby bylo v předmětu, důležitém pro toto povolání, úspěšné. Je překvapující, že u této otázky převažuje oproti předchozím dvěma otázkám liberální odpověď. Také autoritářská odpověď má ve srovnání s odpověďmi z předchozích grafů více procent. Z výsledků plyne, že největší počet rodičů nechává výběr povolání na dítěti.

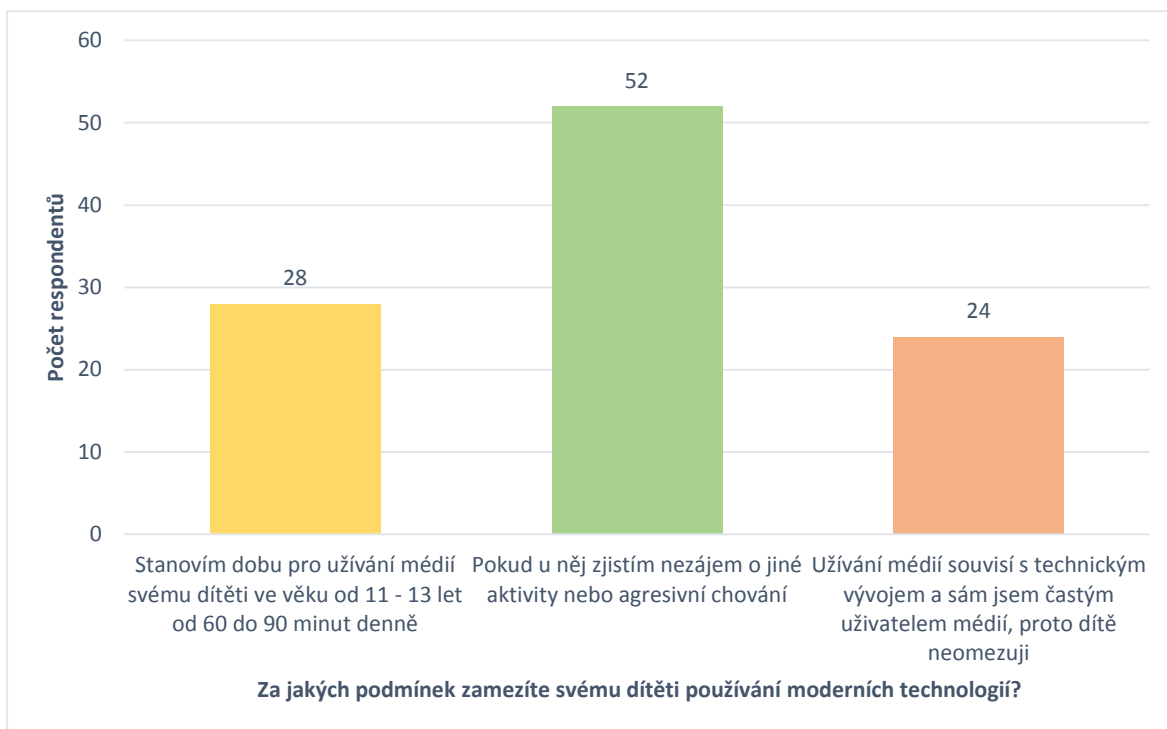
Otázka č. 7 – Jak zareagujete, pokud zjistíte, že se vaše dítě přátelí s kamarády, kteří by jej mohli dostat do nebezpečí? (lezení po střechách, sprejerství, užívání drog a alkoholu apod.)

Graf 7: Reakce na nevhodné kamarády

Z výsledků tohoto grafu je patrné, že pouhým 7,6 % respondentů by nevadilo, kdyby se jejich dítě stýkalo s kamarády, kteří by jej mohli dostat do nebezpečí. 46,2 % respondentů by takovéto zjištění vadilo a kamarády by před svým dítětem kritizovalo. Stejně procento, tedy 46,2 % respondentů, by se vyhnulo kritizování kamarádů před svým dítětem a snažilo by se své dítě pochopit. To ovšem v tomto případě neznamená, že by rodiče tyto kamarády schvalovali. Spíše by se snažili porozumět tomu, co dítě na těchto kamarádech přitahuje a říci mu rizika takového přátelství.

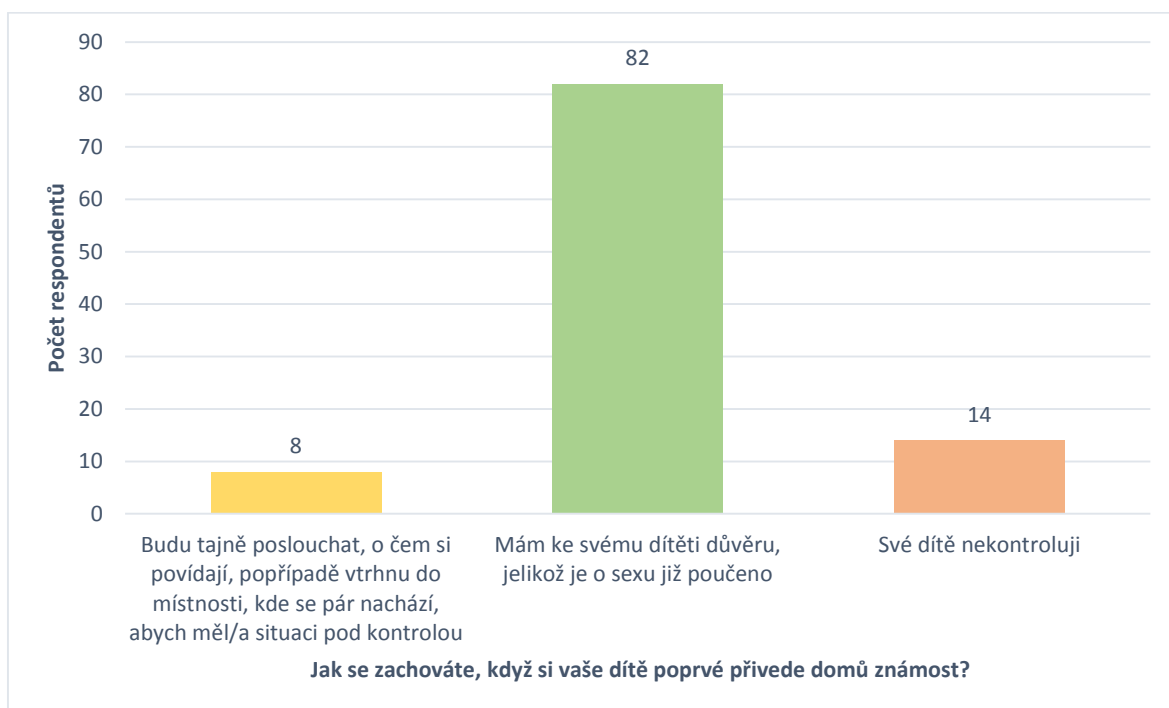
Otázka č. 8 – Za jakých podmínek zamezíte svému dítěti používání moderních technologií? (mobil, tablet, počítač)

Graf 8: Podmínky, za nichž rodiče zamezí užívání technologií

V tomto případě by 50 % respondentů, což je polovina dotazovaných, svému dítěti užívání technologií zakázala v případě, kdy zjistí, že jejich pubescent nejvíce zájem o jiné aktivity či se u něj projevují známky agresivity. 26,9 % respondentů pevně stanoví dítěti dobu pro užívání médií a to na 60 – 90 minut denně. 23,1 % respondentů svému dítěti užívání médií nezakazuje, jelikož média souvisí s technickým vývojem a sami dotazovaní jsou častými uživateli médií. Z grafu lze usoudit, že většina rodičů si je vědoma toho, že i když je užívání médií dnes samozřejmostí, mohou s sebou přinášet také rizika. Proto, aby se těmto rizikům předešlo, tak ti autoritativnější rodiče svému pubescentovi jasně vymezi denní dobu pro tuto aktivitu a ti demokratičtější rodiče zasáhnou v případě, kdy na svém dítěti vyzorují známky atypického chování. Již menší počet rodičů dává dítěti v užívání technologií naprostou volnost.

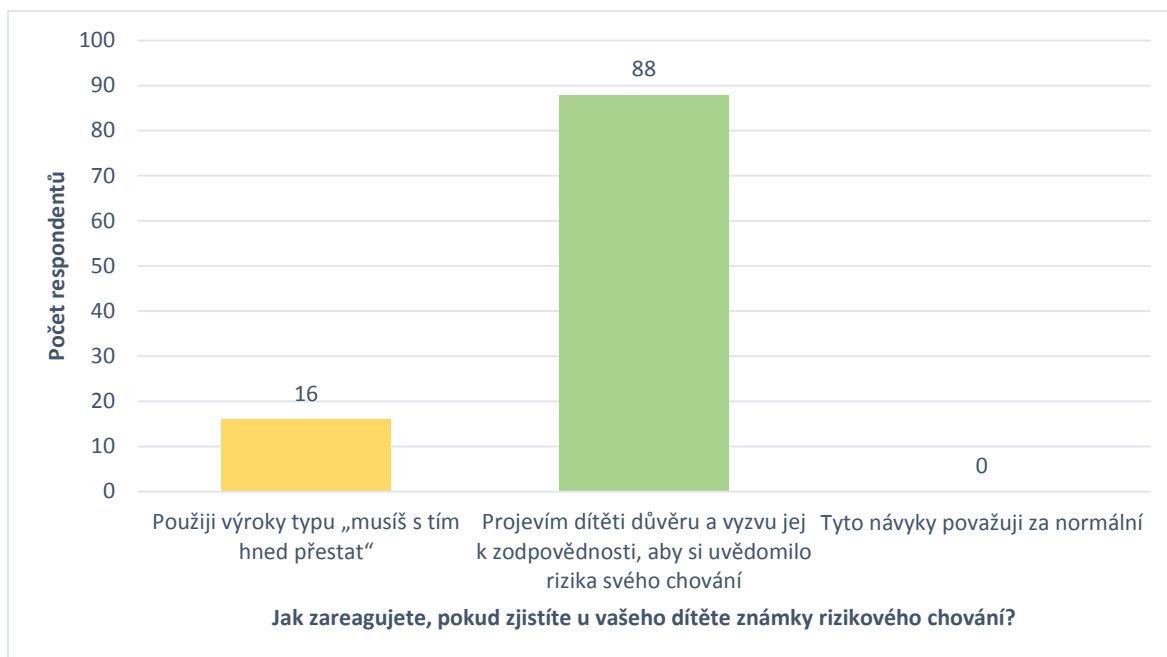
Otázka č. 9 – Jak se zachováte, když si vaše dítě poprvé přivede domů známost?

Graf 9: Reakce na novou známost dítěte

Na tuto otázku 78,8 % respondentů odpovědělo, že svému pubescentovi důvěřuje, jelikož o tématu sexu je již jejich potomek poučen. 13,5 % respondentů své dítě nekontroluje a 7,7 % procenta respondentů chce mít situaci pod kontrolou, a tak se uchylují k tajnému odposlouchávání hovorů. Z grafu plyne, že většina rodičů se staví k tématu sexu otevřeně a se svým potomkem o něm hovoří zavčasu, mnohdy i před samotnou pubertou dítěte. Naprostá menšina rodičů dítě kontroluje, což může svědčit o tom, že mu buď v této oblasti nedůvěřuje, anebo spolu o sexu ještě nehovořili. Zbytek respondentů se v tomto případě zachová netečně a to může opět vypovídat o nezájmu o své dítě.

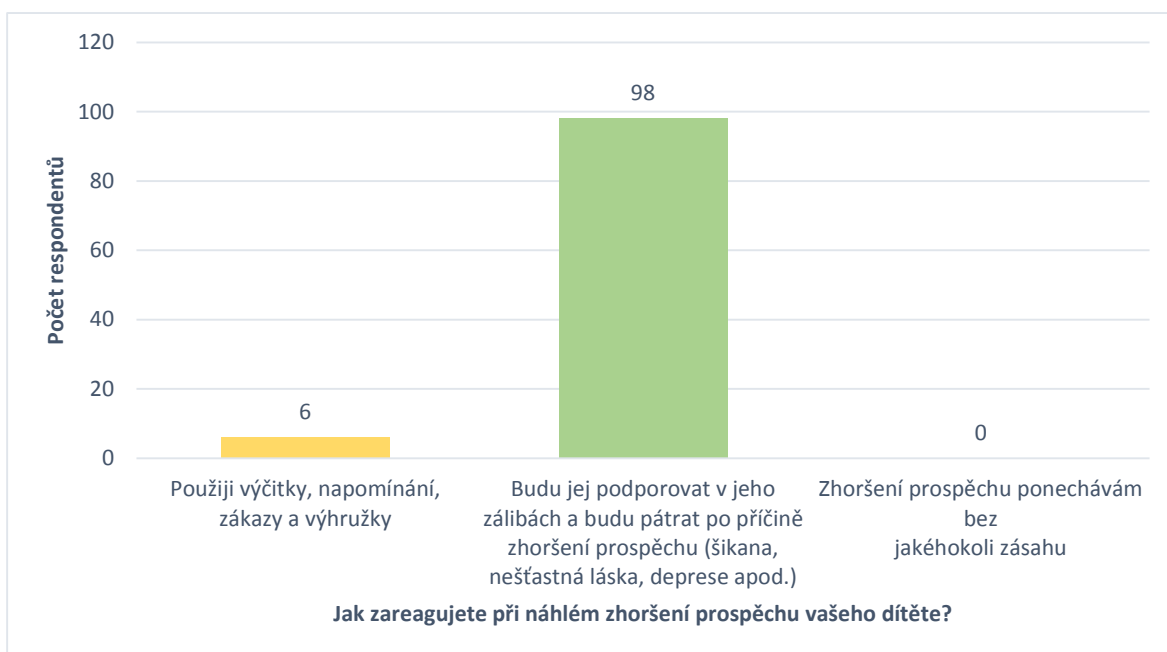
Otázka č. 10 – Jak zareagujete, pokud zjistíte u vašeho dítěte známky rizikového chování? (užívání alkoholu, drog, sebepoškozování apod.)

Graf 10: Reakce na rizikové chování dítěte

Na tuto otázku žádný respondent neodpověděl, že by sebepoškozování, užívání alkoholu nebo drog považoval u svého dítěte za normální záležitost. Drtivá většina dotazovaných, což je 84,6 %, by v takovémto případě s dítětem promluvila o rizicích takového chování a přiměla jej k zodpovědnosti. Pouze 15,4 % respondentů použije zákazy typu „musíš s tím hned přestat“. Z těchto výsledků vyplývá, že žádnému z rodičů není lhostejné zjištění, že se u jeho dítěte projevují známky rizikového chování. Každý rodič by v tomto případě zakročil. Většina z nich demokratickým způsobem.

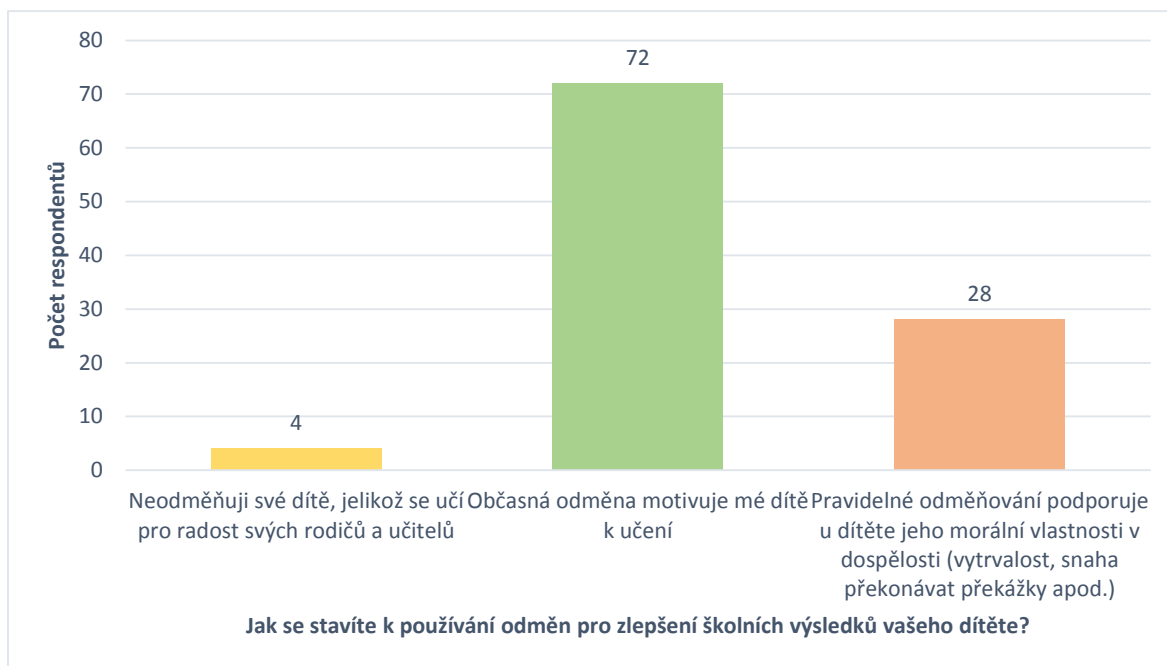
Otázka č. 11 – Jak zareagujete při náhlém zhoršení prospěchu vašeho dítěte?

Graf 11: Reakce na zhoršený prospěch

Pokud se dítěti ve škole zhorší prospěch, 94,2 % respondentů nebude dítě hned kritizovat za jeho studijní výsledky, ale bude zjišťovat, co stojí za zhoršením školního prospěchu. Rodiče dítě budou nadále podporovat v tom, co jej baví. 5,8 % respondentů svému potomkovi bude špatné školní výsledky vyčítat a uchýlí se k zákazům a vyhrožování. Žádný z dotazovaných neponechá zhoršení školních výsledků bez zásahu. Z tohoto grafu plyne, že všem rodičům záleží na studijním prospěchu svého potomka.

Otázka č. 12 – Jak se stavíte k používání odměn pro zlepšení školních výsledků vašeho dítěte?

Graf 12: Postoj k odměnám pro zlepšení školních výsledků

69,2 % respondentů je toho názoru, že bude-li svého pubescenta občas odměňovat, tak ten bude více motivován k tomu, aby ve škole dosahoval lepších studijních výsledků. Dalších 27 % respondentů své dítě odměňuje pravidelně, jelikož si myslí, že jen s vidinou odměny bude dítě například lépe zdolávat překážky apod. A pouze 3,8 % dotazovaných je přesvědčeno o tom, že dítě se učí proto, aby udělalo radost svým rodičům a učitelům, nikoli proto, aby bylo pro lepší prospěch motivováno odměnou. Z výsledků tohoto grafu je patrné, že valná většina respondentů se staví k odměnám za studijní výsledky kladně.

3.3. ZÁVĚR VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ A DISKUSE

Ve výzkumné části mé bakalářské práce jsem zjišťovala, jaký výchovný styl využívají rodiče pubescentů. Ten jsem zkoumala prostřednictvím dotazníku a to tím, že jsem v něm kladla otázky týkající se toho, jak interagují rodiče se svými dětmi, to znamená, jakým způsobem spolu komunikují. Dále jak zásadoví jsou rodiče při výchově svých dětí, čili jaké hranice a pravidla dětem stanoví. Poslední, na co jsem se v dotazníku tázala, bylo využívání výchovných metod, to znamená, jak se rodiče staví k odměnám a trestům při výchově svých pubescentů.

Co tedy z dotazníku vzešlo? K jakému výchovnému stylu se rodiče nejvíce přiklánějí? Při celkovém zhodnocení výsledků dotazníkového šetření můžeme konstatovat, že mnoho

rodičů, kteří se zúčastnili tohoto výzkumného šetření, se přiklání k demokratickému způsobu výchovy. Ten je také podle autorů považován za nejvhodnější styl výchovy. Je třeba brát v potaz, že výsledky tohoto dotazníku mohou být i zkreslené, neboť volba odpovědí rodičů mohla být ovlivněna tím, co si myslí, že je správným způsobem výchovy, nikoli to, co oni sami praktikují. Navíc je třeba si uvědomit, že málokterý rodič je vyhraněným demokratem, liberálem nebo autoritářem. Zvolený styl výchovy záleží na situaci, kterou momentálně řeší. Také si můžeme všimnout, že převážná část respondentů byly ženy, které mohou být ve výchově svých dětí méně ráznější než muži. V jedné oblasti ale převažuje naprostá volnost a to ve výběru povolání, které velká část rodičů ponechává na dítěti. To se neshoduje s tvrzením Langmeiera a Krejčířové (2006), kteří tvrdí, že mezi dětmi je nejvíce těch, které se ve výběru povolání nechávají ovlivnit svým okolím, tedy i rodiči.

ZÁVĚR

Vychovávat dítě není zcela bezpochyby jednoduchou záležitostí. A obzvláště, když se dítě nachází v tak složitém období, jako je puberta. Puberta představuje zlom jak ve vývoji tělesném, duševním, tak i sociálním. Z dítěte se pomalu a jistě stává dospělý jedinec, který se začíná odpoutávat od rodiny, vzdoruje autoritám a staví se kriticky vůči svému okolí. Proto, aby puberta proběhla v pořádku, je namístě, aby rodič svého pubescenta provázel na jeho cestě k dospělosti. K takovému provázení je zapotřebí, aby se rodič obrnil notnou dávkou trpělivosti a byl ohleduplný k vývojovým změnám, kterými musí jeho dospívající potomek čelit. Pro rodiče, ale i pro ostatní vychovatele je tedy velice důležité, aby se uměli vcítit do pocitů dospívajícího, který v této etapě života trpí pocity studu za své měnící se tělo a má tendence se porovnávat s druhými. To vše ovlivňuje jeho sebedůvěru. Proto je velmi důležitá správná komunikace, která je založena nikoli na výčitkách a kritizování ze strany rodičů a ostatních vychovatelů, ale na vzájemném respektování. Zejména rodič by si se svým dítětem měl promluvit o tom, čím si teď ono samo prochází a jak se má se změnami vyrovnat. Především v pubertě, kdy je dítě vysoce citlivé na kritiku, by si měli rodiče uvědomit, jaké následky může pro jejich pubescenta mít, pokud s ním nebudou jednat taktně. Někdy ale i rodičům, kteří ví, jak s dítětem v tomto období mluvit, „ujedou nervy“ a zachovají se nesprávně. Na to dělat chyby, máme každý nárok. Nikdo z nás není dokonalý. Je třeba si ale takové chyby uvědomit a příště se jim vyvarovat. Protože pokud se budou tyto chyby opakovat, na dospívajícího jedince to bude mít neblahý vliv a to nejen na sebevědomí, které je v tomto období tak dost zkoušené, ale také na vztahy s dospělými, neboť těžko bude mít pubescent důvěru k někomu, kdo ho neustále kritizuje. A právě ona důvěra je naprosto klíčová proto, aby dítě pocíťovalo přijetí a jistotu ze strany rodičů. Pokud důvěra chybí, dítě snadno propadne psychickým problémům, jelikož se bude cítit osamělé a nepochopené. To může vést k tomu, že dítě začne problémy řešit rizikovým chováním, například užíváním drog a alkoholu, ve kterých bude hledat útěchu, ale i jiným chováním, které pro něj může představovat nebezpečí.

Téma Výchova dětí v období puberty je téma zajímavé, ale náročné a vyžaduje ještě jistě mnoho hlubších znalostí v oboru. Proto bych se ráda této problematice nadále věnovala například v diplomové práci.

RESUMÉ

Práce se týká problematiky Výchovy dětí v pubertě. První část této práce charakterizuje samotné období puberty. Zabývá se jejími doprovodnými fyzickými, psychickými a sociálními změnami. Dále se práce zabývá problematikou výchovy dětí. Druhá část této práce je věnována kvantitativnímu výzkumu za účelem zjištění, k jakému výchovnému stylu se přiklánějí rodiče pubescentů. Z výsledků vyplynulo, že rodiče upřednostňují při výchově svých dětí demokratický styl výchovy.

SUMMARY

This bachelor's thesis is focused on the issue of Raising children during puberty. The first part of the thesis characterizes the period of puberty itself and covers and explores the physical, psychical, and social changes. For the second part of the thesis, the issue of raising children becomes the focus topic. Quantitative research was performed to determine which parenting style the parents of pubescent children lean towards. The results showed, that the parents prefer a democratic style of parenting whilst raising pubescent children.

SEZNAM LITERATURY

BENDL, Stanislav. *Jak předcházet nekázni aneb kázeňské prostředky*. Praha: ISV, 2004. ISBN 80-86-642-14-3.

BENDL, Stanislav. *Kázeňské problémy ve škole*. Praha: Triton, 2011. ISBN 978-80-7387-436-0.

BENDL, Stanislav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2016. ISBN 978-80-7290-881-3.

CARR-GREGG, Michael a Erin SHALE. *Pubertáči a adolescenti: průvodce výchovou dospívajících*. 1. vyd. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-662-9.

DOSTAL, Michelle. *Pubertät für Dummies*. Weinheim: Wiley-VCH GmbH, 2022. 978-3-527-71924-2

DVOŘÁKOVÁ, Markéta, Zdeněk KOLÁŘ, Ivana TVRZOVÁ a Růžena VÁŇOVÁ. *Základní učebnice pedagogiky*. Praha: Grada, 2005. ISBN 978-80-247-5039-2.

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-79-6

JORDAN, Sarah a Janice HILLMAN. *Puberták-návod k obsluze*. 1.vyd. Brno: Computer Press, 2011. ISBN 978-80-251-3515-0.

KOPŘIVA, Pavel, Jana NOVÁČKOVÁ, Dobromila NEVOLOVÁ a Tatjana KOPŘIVOVÁ. *Respektovat a být respektován*. Kroměříž: Spirála, 2008. ISBN 978-80-904030-0-0.

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 2006. ISBN 978-80-247-1284-0.

MONTGOMERYOVÁ, Hedvig. *Šťastný teenager*. Praha: Euromedia Group, 2022. ISBN 978-80-242-8002-8.

PELIKÁN, Josef. *Výchova jako teoretický problém*. Ostrava: Amosium servis, 1995. ISBN 80-85498-27-8.

PÖSLOVÁ, Blanka. *Tolerantní výchova*. Praha:Grada, 2020. ISBN 978-80-271-0622-6.

PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3470-5.

ROGGE, Jan-Uwe. *Puberta: opora, volnost, mantinely*. 1.vyd. Brno: Edika, 2018. ISBN 978-80-266-1280-3.

ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem: vývojová psychologie*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-829-5.

ŠAFRÁNKOVÁ, Dagmar. *Pedagogika*. Praha: Grada, 2019. ISBN 978-80-247-5511-3.

VÁGNEROVÁ, Marie a Lidka LISÁ. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2021. ISBN 978-80-246-4961-0.

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1: Počet respondentů dle pohlaví	29
Graf 2: Počet respondentů dle věku.....	30
Graf 3: Počet respondentů dle vzdělání.....	30
Graf 4: Reakce na pozdní příchod dítěte	31
Graf 5: Reakce na neustálé hovoření dítěte u společné večeře.....	32
Graf 6: Pomáhání dítěti ve výběru povolání.....	33
Graf 7: Reakce na nevhodné kamarády	34
Graf 8: Podmínky, za nichž rodiče zamezí užívání technologií	35
Graf 9: Reakce na novou známost dítěte	36
Graf 10: Reakce na rizikové chování dítěte.....	37
Graf 11: Reakce na zhoršený prospěch	38
Graf 12: Postoj k odměnám pro zlepšení školních výsledků.....	39

PŘÍLOHY

Příloha 1: Dotazník

Dobrý den,

Ráda bych Vás požádala o vyplnění dotazníku k mé bakalářské práci na téma „Výchova dětí v pubertě“. Vyplnění dotazníku Vám nezabere více než 15 minut. Dotazník je zcela anonymní a odpovědi budou použity pouze pro účely této bakalářské práce.

Děkuji Vám za Váš čas,

Zlochová Sabina,

Studentka Pedagogické fakulty Západočeské univerzity v Plzni

Na každou otázku odpovězte zaškrtnutím pouze jedné odpovědi.

1. Pohlaví

- a) Žena
- b) Muž

2. Věk

- a) 25 – 35
- b) 36 – 45
- c) 46 a více

3. Vzdělání

- a) Základní
- b) Vyučen
- c) Středoškolské s maturitou
- d) Vyšší odborné
- e) Vysokoškolské

4. Jak se zachováte, když vaše dítě přijde pozdě z vycházky (noční návraty z kina, diskotéky apod.)?

- a) Použiji výčitky, obviňování a výroky typu: „protože jsem ti to řekl“, „na to zapomeň“
- b) Svě dítě vyslechnu, projevím mu porozumění, hovořím o svých pocitech

c) Nesleduji odchody a příchody svého dítěte

5. Jak se zachováte, když vaše dítě bude u společné večeře neustále hovořit o své oblíbené počítačové hře?

a) Okřiknu jej, že se u jídla nemluví

b) Těší mě, že se mé dítě chce podělit o radost z počítačové hry, ale navrhnu na toto téma jiný čas

c) Nechám jej vypovídat, ale nezajímám se o toto téma

6. Pomáháte svému dítěti ve výběru jeho budoucího povolání?

a) Ano, učím se s ním, aby získalo lepší známku v předmětu důležitém pro povolání, které mu vyberu

b) Motivuji své dítě k tomu, aby bylo přijato na vyšší vzdělávací stupeň (např. gymnázium)

c) Dávám svému dítěti ve výběru povolání volnost, ať si sám vybere, kým chce být

7. Jak zareagujete, pokud zjistíte, že se vaše dítě přátelí s kamarády, kteří by jej mohli dostat do nebezpečí? (lezení po střechách, sprejerství, užívání drog a alkoholu apod.)

a) Budu kamarády před svým dítětem kritizovat

b) Vyvaruji se kritizování kamarádů před svým dítětem a budu respektovat jeho pocity

c) Nebudu své dítě ovlivňovat a nechám ho, aby si samo vybralo, s kým se bude přátelit

8. Za jakých podmínek zamezíte svému dítěti používání moderních technologií? (mobil, tablet, počítač)

a) Stanovím dobu pro užívání médií svému dítěti ve věku od 11-13 let od 60 do 90 minut denně

b) Pokud u něj zjistím nezájem o jiné aktivity nebo agresivní chování

c) Užívání médií souvisí s technickým vývojem a sám jsem častým uživatelem médií, proto dítě neomezuji

9. Jak se zachováte, když si vaše dítě poprvé přivede domů známost?

a) Budu tajně poslouchat o čem si povídají, popřípadě vtrhnu do místnosti, kde se pár nachází, abych měl/a situaci pod kontrolou

- b) Mám ke svému dítěti důvěru, jelikož je o sexu již poučeno
- c) Své dítě nekontroluji

**10. Jak zareagujete, pokud zjistíte u vašeho dítěte známky rizikového chování?
(užívání alkoholu, drog, sebepoškozování apod.)**

- a) Použiji výroky typu „musíš s tím hned přestat“
- b) Projevím dítěti důvěru a vyzvu jej k zodpovědnosti, aby si uvědomilo rizika svého chování
- c) Tyto návyky považuji za normální

11. Jak zareagujete při náhlém zhoršení prospěchu vašeho dítěte?

- a) Použiji výčitky, napomínání, zákazy a výhrůžky
- b) Budu jej podporovat v jeho zálibách a budu pátrat po příčině zhoršení prospěchu (šikana, nešťastná láska, deprese apod.)
- c) Zhoršení prospěchu ponechávám bez jakéhokoli zásahu

12. Jak se stavíte k používání odměn pro zlepšení školních výsledků vašeho dítěte?

- a) Neodměňuji své dítě, jelikož se učí pro radost svých rodičů a učitelů
- b) Občasná odměna motivuje mé dítě k učení
- c) Pravidelné odměňování podporuje u dítěte jeho morální vlastnosti v dospělosti (vytrvalost, snaha překonávat překážky apod.)